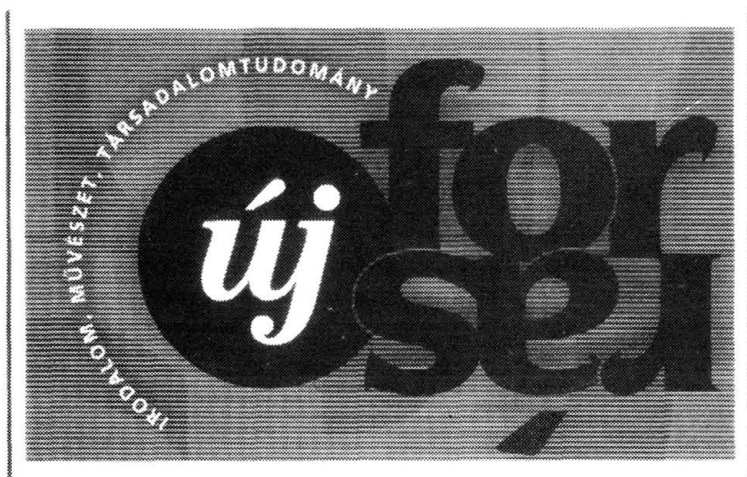

könyv
könyvtár
könyvtáros

1999
augusztus

Monostori
Imre

Az
Új Forrás
vonzásában

József Attila Megyei Könyvtár

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

8. évfolyam 8. szám

1999. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Beszélgetés Monok Istvánnal, az OSZK új főigazgatójával 3
Egy projekt befejezése – tanulságokkal 13

Műhelykérdések

- Koltay Tibor:** Objektivitás a referálásban 17
Gereben Ferenc: Hogyan olvasunk – határon innen és túl? 19
Nemes Erzsébet: A könyvtár szerepe a kisebbségi sorsban élők identitásának
megőrzésében 27
Fogarassy Miklós: Kontinensünk mai gyermekkönyvtári világa (2.) 33

Konferenciák

- Fejős László:** A Networkshop '99 számítástechnikai konferencia (3., befe-
jező rész) 35
Mészáros Anikó: A könyvtári tájékoztatás hagyományos és új formái 51

Perszonália

- Egy „bértollnok” jubileumára 54

Könyv

- Dúlónevek gyűjtése – csúcsszinten 57

From the contents

- Talk with István Monok, the new director-general of the National Széchényi Library (3);
Conference on distance education (the LISTED project in Hungary, construction works of a Hungarian distance education database, support to distance education by Hungarian libraries etc.) (13);
Tibor Koltay: Objectivity in abstracting (17)

Cikkeink szerzői

Fejős László, az OSZK–KMK munkatársa; *Fogarassy Miklós*, az OSZK–KMK munkatársa; *Gereben Ferenc*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója; *Koltay Tibor*, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára igazgatója; *Nemes Erzsébet*, a KSH Könyvtár és Dok. Szolg. főigazgató-helyettese

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 99.158

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 3000 forint. Egy szám ára 250 forint

HU-ISSN 1216-6804

„A pályázatomban lényege, hogy nyitottá kell tenni a nemzeti könyvtárat”

Beszélgetés Monok Istvánnal,
az OSZK új főigazgatójával

Főigazgató úr! 1999. június 1-jével Önt nevezte ki Hámori József kultuszminister az OSZK főigazgatójának. Az átadás-átvétel megtörtént, az OSZK vezetőivel immáron több ízben is „leült” tárgyalni, értekezni, sőt volt egy minden jel szerint kitűnően sikerült entrée-ja is: találkozott az intézmény összes dolgozójával, bemutatkozott nekik, elmondott minden lényegeset magáról is, arról is, hogy mik a „főcsapás” új irányjai az OSZK-ban. A legszerencsésebb talán az lenne, ha ezt a nagy bemutatkozást közölné a 3K, ám erről persze szó sem lehet. Ön most az egész magyar könyvtarostársadalomnak kell hogy bemutatkozzék. A bemutatkozás szó persze mutatis mutandis értendő, hisz Önről

a szakma már eleddig is sokat hallott-hallhatott. Minden újabb-jobb Ki kicsodában bárki utánanézhethet annak, kicsoda Monok István, mivel foglalkozott ezideig, mit publikált. Szerepel Ön az ÚMIL-ban is, a 3K olvasói tájékoztatókban – legalábbis az Ön egyik arcáról – Pogány György cikkéből is (A szegedi könyvtörténeti kutatásokról és egy új kézikönyvről, 1998. májusi szám). Nyilvánvaló, hogy műveit, kiadványait, kiadványsorozatait is sokan forgatták. Mégis, és mindennek ellenére: arra kérjük, szóljon önmagáról! Honnan jött, hova jutott, merrefelé tart?

Zala megyei származású vagyok, és ezt nagyon fontosnak tartom kiemelni. Azt hiszem, az a mentalitás, amellyel a munkához viszonyulok, alapvetően abból a kis faluközösségből származtatható, amelyből jöttem. Itt, egy Zala megyei kis völgyről van szó, a közösség együttesen neveli tagjait, és olyan értékeket plántál belé, amelyeknek nincsenek intézményes fórumai. Elsősorban a munkához való viszony számít itt alapvetőnek. És ez meghatározó volt rámnézve is. Arról most nem szólnék, hogy e kisközösségek felbomlásával milyen anomáliák keletkeznek. Hogy a munkát itt akkor is intenzíven, teljes erőbevetéssel végzik, amikor annak már nincs semmi értelme. Rámeget a nyugdíjuk is, hisz veszteséges, de dolgozni mégis kell.

Zalaegerszegen jártam középiskolába, utána műegyetemista lettem, és ezt azért emelném ki, mert jóllehet csak három félévet voltam szerkezetépítő mérnökhallgató, valami igen fontosat ott is megtanultam. Nevezetesen azt, hogy nem lehet semmit pusztán elméleti alapon elsajátítani, hogy az apró részleteknek és

tényeknek mérhetetlen a fontossága. Ha a statikus csak egy kicsiny hibát vét is, emberek halhatnak meg. A műegyetemet saját jószántamból hagytam ott, utána Szegedre mentem tanulni az egyetemre. Magyar-történelem szakos voltam, de nemcsak speciális latin kurzusokon vettem részt, hanem az irodalomtörténetet is ilyen módon tanultam. Még egyetemista koromban kért fel Karácsony Béla, hogy dolgozzam fel, katalogizáljam a kéziratárát. Ez nemcsak nagy megtiszteltetés volt számomra, de egyúttal azt is jelentette, hogy mintegy belülről ismertem meg a filológiai munkát. Olyan tudósok hagyatékán dolgozva, mint Márki Sándor, vagy Dézsi Lajos, a műhelymunka részleteibe is betekintést szerezhettem. Keserű Bálint professzor vezetésével kezdtem, ugyancsak harmadéves koromtól, komolyan foglalkozni az olvasmánytörténettel is. 1983-ban védtem meg a kis-doktorimat, és még abban az évben beiratkoztam Pesten a könyvtárszakra. Ehhez Karácsony Béla ragaszkodott, mondván, hogy aki könyvtárban dolgozik, tanulja meg a szakmát. (Akkoriban persze még nem volt szüksége egy filológusnak könyvtári diplomára, hogy az egyetemi könyvtárban dolgozhasson, de Karácsony Bélának igaza volt.) A könyvtárszakot másoddiplomásként végeztem és közben folyamatosan dolgoztam a szegedi Egyetemi Könyvtárban. Máig is szívet-lelket melegítő élményem, hogy mi hoztuk létre a könyvtár régi gyűjteményét. A szegedi Egyetemi Könyvtár modern intézmény, 1921 óta működik, nekünk azonban sikerült, a háború utáni államosítási anyagból, az egyetemi tanszékek elfekvő dokumentumaiból, a városból innen-onnan összeszedett könyvekből egy kitűnő régi gyűjteményt kialakítani. És nemcsak gyűjteményt, de egy olyan feldolgozási rendszert is, amely abszolút egységben volt azokkal a kutatási módszerekkel, amelyeket különböző olvasás- és könyvtörténeti kutatásainkban követtünk. E munka során vált igazán láthatóvá, hogy annak a könyvtárosnak, aki régi könyvekkel foglalkozik, filológussá is kell válnia, éppúgy, ahogy a filológusnak meg kell tanulnia a könyvtárosi szakmát. Szegeden azonban nem volt könyvtárosképzés, csak mindenféle kihelyezett tagozatok. Hajdú Géza és Hajdú Ágnes igen lelkesen szervezték ezeket a képzéseket, de az persze kevésnek bizonyult. A főiskola akkori főigazgatójának, Békés Imrének jutott az eszébe, nem kellene-e könyvtári tanszéket szervezni. A tanszék 1989-ben alakult meg, megszervezésére – mellékállásban – én kaptam megbízást. 1993-ban adtuk ki az első ott végzetteknek az okleveleket. Tanszékvezető persze nem lehettem félállásban, így kerültem a főiskolára. De közben elvállaltam az egyetem kancellárjának posztját is (akkor ezt még főtitkárnak nevezték), és így ismerkedhettem meg egy nagyobb, mondjuk OSZK-nagyságrendű intézmény adminisztrációjának, működtetésének gondjaival, hogyanjaival. Tanárként az egyetemen is előadtam, elsősorban régi magyar irodalmat, és ezt a szokásomat a mai napig megőriztem.

Az egyetemi integráció és az egységes tanárképzés gondolata mentén alakult ki az az elképzelésünk, hogy legyen az egyetemen is könyvtárosképzés. Ezt 1995-ben sikerült elérnünk. Én mindig keményen ragaszkodtam ahhoz, hogy a könyvtáros szak ne legyen egyetlen szak. Hisz a könyvtáros munkájának tartalmat legtöbbször a másik szakja ad, a könyvtárszak a keretet, a formákat, az eszközöket nyújtja. Hogy ez nem lebecsülése ez utóbbinak, már az eddigiekből is kiderülhetett. Az pedig Szeged különleges specialitása, hogy nemcsak Magyarországon, de egész Európában itt található egyedül nappali tagozatos régi könyves könyvtárosképzés. Ugyancsak szegedi hagyomány és specialitás, hogy a könyvtári in-

formatikára itt különösen nagy hangsúly esik. Alapvető része van ebben annak, hogy kiemelkedő matematikusok, pl. Kalmár László, olyan alkalmazott matematikai problémákkal foglalkoztak, amelyekhez nagyobb adatmennyiségekre volt szükség. A kísérleti adatbázist a könyvtári katalógus szolgáltatta. Még matematikus kandidátus is lett könyvtári problémák kutatásából. Makai Árpád, a szegedi Informatikai Központ vezetője is hasonló problémáról írta kandidátusi disszertációját. A szegedi könyvtárosok tehát eleve olyan légkörben dolgoztak, hogy – jóllehet nem volt még integrált könyvtári rendszer, azt mintegy elővételezték. Amikorra a piacon megjelentek az első mikroszámítógépek, a könyvtárosok lelkesen fogadták, és szinte eufóriába esve kezdték tanulni, használni. Olyan vezéregyéniségei támadtak Szegeden a könyvtári informatikának, mint Bakonyi Géza, Kokas Károly stb. És az újabb generációk számára mindez már teljesen természetes volt. Amint evidencia volt az is, hogy a könyvtörténeti kutatásokban se pusztán szövegszerkesztőként használjuk a gépeket, de speciális adatbázisokat fejlesszünk ki. A másik szakmám, a régi magyar filológia is a számítástechnika tartalmi kiaknázására tört. Nem véletlen, hogy Horváth Iván első adatbázisait a szegedi Informatikai Központban dolgozta ki diákjaival. Budapesten – akkor még – egyszerűen nem talált partnert ehhez a munkához. Meg kell azonban jegyezni, hogy a régi magyar könyves források informatikai megjelenítése egy igen jelentős és nagy filológiai iskolát tudhat maga mögött. A Klaniczay Tibor–Keserű Bálint féle iskolára gondolok. Arra, amely nemcsak a filológiai pontosságot ambicionálta, de azt is, hogy a filológiai munkának a hazai kultúrtörténet európai tradíciókba való beleágyazottságát kell feltárnia. Klaniczay sem, Keserű

Bálint sem lelkesedtek túlzottan a számítástechnikáért, de alapattitűdjük volt, hogy kinek-kinek tisztelték a mániáját. Akkor természetesen, ha ez a mánia produktív volt. Számomra ez alapvető vezetői magatartásnak tűnik. Aminthogy azt is, amit tudományszervezésben elérhettem, jórészt Keserű Bálintnak köszönhetem, aki – mikortól úgy látta, hogy igen kiterjedt kutatásszervezői munkáját meg kell osztania másokkal, elvitt a minisztériumba, az akadémiaóra, bemutatott azoknak az embereknek, nemcsak a vezetőknek, de az ügyintézőknek, előadóknak is, akiknél pályázni, támogatást szerezni, „kilincselni” kell. Jórészt ennek köszönhetem, hogy ma is kitűnő kapcsolataim vannak azzal az előadói-tanácsosi gárdával, amely előkészíti a döntéseket.

Persze nem azt mondom, hogy egy könyvtárban teljesen mindegy, kinek milyen mániái, megszállottságai vannak. De ha ezek összhangban állnak az általam elképzelt célokkal, akkor nem lehet kétséges, hogy támogatnom kell őket.

Az Ön eleddig legélesebb arcvonásának a tudósi tűnt. Egy másiknak az egyetemi-főiskolai oktatóé. (Ez utóbbival kapcsolatban azok is informálódhattak, akik figyelemmel kísérték az Ön elnöki tevékenységét a januári országos konferencián. Sebestyén György is nyomatékosan utalt erre a vele készült interjúban – 3K 1999. májusi szám.) A kérdésünk tehát az: miért és miként vállalkozik egy tudós, egy kutató, egy tanszékezető arra, hogy „hivatalnok” legyen? (Bármily magas rangú és presztízsű legyen is ez a hivatal.) Vajon nem látja-e ennek kárát az Ön tudományos karrierje? El tudja-e készíteni, meg tudja-e védeni mondjuk nagydoktori disszertációját az OSZK főigazgatójaként? Nem hagyta-e cserben egyrészt tanítványait, másrészt azokat, akik a különböző sorozatok folytatásait, Öntől újabb kézikönyveket és monográfiákat vártak?

Az előzményekből szervesen következett ez a döntés. Egyébként nem csak most kértek fel arra, hogy pályázzak. 1994-ben is szó volt róla. Én akkor úgy gondoltam, hogy nagyképűség lenne nekifogni egy ilyen poszt elnyerésének. Úgy gondoltam, hogy az OSZK főigazgatójának egy akadémikusnak kell lennie, aki mellett van egy könyvtári és egy tudományos igazgató is. A főigazgatónak a tudománypolitikai és tudománystratégiai kérdéseket kellene eldöntenie, valamint tudósi súlyánál fogva képviselnie a különböző fórumokon a nemzeti könyvtárat. És persze személyében garantálná azt, hogy a nemzeti könyvtár tudományos programja egységes arculatú. Voltak is ilyen kezdeményezések, de a legtöbb tudós csak tudósként élt, nem „látták” a könyvtárat. Az elmúlt négy évben viszont arra kellett rájönnöm, hogy a könyvtárosság kezd túlon túl is belterjes szakma lenni. Én viszont hiszek abban, hogy a könyvtáros *csak* könyvtárosként, egy könyvtár *csak* könyvtárként nem élhet, létezhet. A nemzeti könyvtár pedig kivált nem lehet csak szűk értelemben vett könyvtári szolgáltatások intézménye. Ennél jóval többet kell nyújtania, ennél jóval többnek kell lennie.

A könyvtárosság körül egyébként is rengeteg anomália van. Egyetemi könyvtárban dolgozva pontosan éreztem, milyen keserű a könyvtárosok szájaíze. Az enyém is az volt. És nem hiúságról van szó, hanem egy attitűdről a könyvtárossal szemben. Aki ott ül az olvasóteremben, az szolgáltató szolgál. Nem értelmiségi partner. Ez persze káros arra nézve is, aki igénybe veszi a szolgáltatást. Sokkal többet és egészen mást is kaphatna, ha értelmiségi partneri viszonyba lépne a könyvtárossal. Persze ez a viszony a könyvtárhoz intézményesülhet is. Az egye-

temen látható volt ez a pénzelosztásban, a bérek alakításában stb. Éppen ezért törekedtem arra, hogy az oktatásba bevonjam a gyakorló könyvtárosokat. A szegedi felsőoktatásban, pedig az ottani könyvtárosképzés elfogultság vádja nélkül kitűnőnek nevezhető, mindössze négy főállású főiskolai-egyetemi könyvtári oktató van. Pedig a nappali hallgatók száma háromszáz fő felett van, és csaknem ennyi a levelezőké is. A tizenkét rendszeres óraadó tanár a könyvtárak munkatársaiból kerül ki. Számos haszna van ennek. A könyvtárosság gyakorlati munka, a gyakorlat embereitől sajátítandó el. De egyúttal respektust is ad a könyvtárosoknak. A diák másként viszonyul ahhoz a könyvtárhoz, aki tanára is. És másként egyáltalán a könyvtárosokhoz.

De persze respektust nemcsak oktatással lehet szerezni. A filológiai tudományoknak a könyvtár alapvető forrásbázisa. Sajnos, sokszor úgy tűnik, holt forrásbázis, hisz nem ismerik igazán. Nemigen látom itt a házban a filológus kollégáimat. Azokat, akiknek szinte naponta itt kellene ülniük. Némelyikük be sem iratkozott. Nos, ha a filológiai szaktudományok elfordultak egy másik, mondjuk elméleti irányba, akkor itt hatalmas úr támad, amelyet betölteni hatalmas lehetőség a könyvtárosok számára. A könyvtár mint intézmény is kötelességet teljesít, valamint rangos munkát végez, ha föltárja saját állományát – persze tudományos szinten és nívón. Ez hatalmas lehetőség a nemzeti könyvtár és munkatársai előtt. Ez is motivált, amikor benyújtottam a pályázatomat. Egy olyan típusú könyvtárat kialakítani, amelynek a szolgáltatásai mások, mint a hagyományosak. A tartalmuk más. Mindez persze nem érinti az alapfunkciók ellátását, de hát arról nem ebben a keretben kell szót ejteni.

Engem nemcsak a minisztérium keresett meg a főigazgatói posztra való pályázás ügyében. Meglehetősen széleskörű felsőoktatási, akadémiai, kutatói, oktatói kapcsolatrendszerben élek, egymás után jöttek a megkeresések, telefonok, biztatások. Számomra mértékadó emberek mondták, hogy nagyon szeretnék, ha vállalnék egy ilyen típusú munkát. Az ellenérveket ők is ismerték, de bizonyossá tették számomra, hogy van bizonyos hiányérzet a nemzeti könyvtárral kapcsolatban. Azt is éreztem, hogy az általam elindított kutatások, az általam felvetett és szorgalmazott programok túlnőttek már azokon a kereteken, amelyeket egy főiskolai vagy egyetemi tanszék nyújthat. Ráadásul gyávaóság lett volna meghátrálni, hisz joggal mondhatta volna bárki, hogy visszariadok a nagyobb feladattól, „elbújok” Szegeden a sorozataimmal, de a közügyért nem vagyok képes áldozatra. De kíváncsi is voltam. Kíváncsi, mit tudok kezdeni az alapvető problémákkal, ebben a léptékben. De kíváncsi vagyok arra is, hogy félév múlva is bírom-e a biztatók támogatását. Eleddig nem panaszkodhatom. Mind a televízió, mind a sajtó, mind az akadémia, főként azonban a minisztérium hathatósan segít a problémák megoldásában. Laufot kaptam arra, hogy a kezdeti nehézségeken túltenedjék a könyvtárat.

Sokféle motivációról szóltam. Ezek együtt szinte lehetetlenné tették, hogy ne nyújtsam be a pályázatot. És ha elvállaltam, akkor teljes erőből csinálni is fogom.

Nem hiszem, hogy a tudományos „karrierem” ennek kárát látná. Nem szabad, hogy kárát lássa. Amikor nemcsak könyvtárosi vonalról, de az akadémia, a tudományos élet oldaláról is biztattak, nyilván nem arra gondoltak, hogy „csak” könyvtáros legyen belőlem. Hisz épp azért gyakoroltak rám nyomást, mert úgy

látták, úgy vélték, úgy érezték, hogy olyan ember kell főigazgatónak, aki őket is képviseli, az ő szájuk íze szerint való. Egyúttal a könyvtárösszeállításnak is adtak egy esélyt, hogy alkotó értelmiségként mutathassa meg magát, hogy tudós oldalait is kinyilváníthassa. Fontos, hogy ez a megmutatkozás sikerüljön. Mert igen szomorú az, ha a nemzeti könyvtárban mindössze hat tudományos fokozattal rendelkező főfoglalkozású munkatárs található. Persze nagy csáb az egyetemi karrier, de a tudósoknak meg kell találniuk a helyüket a könyvtárban, könyvtárosként is. Az én személyes karrierem, tudományos karrierem tehát egy kicsit modellértékű is lehet.

A nagydoktori disszertációm természetesen el tudom készíteni. Hogy meg is tudom-e védeni, más kérdés.

Ha nem számít indiszkréciónak, megkérdeznénk, mi a tárgya ennek a nagydoktorinak?

A magyar arisztokrácia olvasmányműveltségéről szól, azt dolgozza fel.

Ami a kutatási programokat illeti: tény, hogy számos kutatásunk kinőtte az eredeti kereteket. Olyan kérdésekkel fordultak hozzánk, katalóguskiadásokról, katalógus-összeállítások segítéséről, hungarica-kutatásokról stb. van szó, és pedig nemcsak vidéki könyvtárak részéről, de igen tekintélyes nagy külföldi gyűjtemények oldaláról is (pl. a Matica Slovenskával volt együttműködési szerződésünk, a Biblioteca Marciana keresett meg), amelyek mindenképp nagyobb bázisintézményt kívánnak. És a legtöbb ilyen program eminenter a nemzeti könyvtár hatókörébe vágnak. Pedig eddig nemigen tudtam ilyen programjairól.

Azt mi egészen természetesnek tartjuk, hogy Önhöz és stábjához fordultak ezekkel a megkeresésekkel. Amit a „szegedi műhely” könyv- és olvasástörténet terén produkált, túlzás nélkül paradigmaváltásnak tekinthető-nevezhető. Az csak kézenfekvő, hogy a témában érdekeltek a szakma első számú képviselőihez fordulnak, a legjobb és legkorszerűbbet óhajtják.

Hát igen. De ehhez infrastuktúra kell. Én már több ízben felvettem különböző fórumokon, hogy legyen az akadémiának könyvtörténeti intézete. Persze csak mosolyogtak az ötleten. Dehát igazából nincs is szükség egy ilyen új intézetre. Hisz megvan az már. Úgy hívják, hogy nemzeti könyvtár. Ez egyszerre és egyúttal könyvtártudományi és könyvtudományi intézet is. Egyik része a könyvtártudománnyal (is) foglalkozik, professzionális szinten, ez a KMK, ami rövidesen Könyvtári Intézet lesz, az OSZK egyik igazgatóságaként. A másik a könyvtudományi intézet, a harmadik – de erről most még nem nyilatkoznék –, a digitális könyvtár stb.

És mi lesz a sorozatokkal? Mi lesz a kézikönyvekkel?

A Madas Edittel közösen írt könyv (*A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*) rövidesen átdolgozott formában megjelenik, de már készül egy harmadik, tetemesen bővített, 1800-ig vitt kiadása is. Ez utóbbi, az Ecsedy–Pavercsik nyomdászattörténetével együtt franciául is kijön 2001-ig. Bírom a franciák ígéretét. Szeretnék még kiadni egy munkát a Kárpát-medence polgárságának olvasmányairól. Ez nagyjából kész, áll, nem itt és most írom. Ami pedig a sorozatokat illeti: ezeket részint be kell fejezni, részint tovább kell vinni. A

Könyvtártörténeti Füzetek, az „össorozat” kilencedik kötete szeptember végéig megjelenik. A tizedik – záró darab – kutatási részét még ebben az évben lezárjuk, jövőre megjelenhet. A *Lymbus. Művelődéstörténeti Tár* szintén lezárul. Nem azért, mert idekerültem, hanem mert okafogyottá vált a kiadása. A szakmai folyóiratok sorra nyitják adattári rovataikat, van tehát fórum az újpozitivisták szemléletváltásból következő anyagközléseknek. Az *Olvasmánytörténeti Dolgozatok* tovább fog élni, de az eddig is úgy és akkor jelent meg, amikor született egy-egy nagyobb értekezés, dolgozat. Fognak még születni. A *Könyves Kultúra* című szakirodalmi szövegválogatásnak elkészült a harmadik kötete, augusztus végén nyomdába adom. Az én modern nyelvi kompetenciám az angolal, némettel és franciával ki is merült, de azért elég jól ismerem az olasz és a spanyol szakirodalmat is [aki latinszakos és tud franciául, hogyan olvasna olaszul és spanyolul is, ez csak természetes, a kérdezők], úgyhogy ebből is válogatok egy kötetnyit, valamint lengyel és cseh kapcsolataink révén mód nyílik majd egy ötödik kötet kiadására is. Így ez az öt kötetesre tervezett gyűjtemény is lezárulhat. A nagy kérdés azonban az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. Ennek 19/1-es és 19/2-es kötete munkában van, három-négy év alatt tető alá kerülhet. Ezek szegedi sorozatok és azok is maradnak. Amit át kívánok hozni a nemzeti könyvtárba, az *A Kárpát-medence korai korszaki könyvtárai*. Ennek a következő kötete Batthyány Boldizsár könyvtárát mutatja be, ezt az idén befejezzük. Nagyon jól állunk Thurzó György könyvtárával, ez lesz az első kötet, amit a Matica Slovenskával való együttműködés kereteiben készítünk. Megvannak a tervek és a munkatársak a következő kötetekre is. De én ezt a sorozatot szebb formátumúvá kívánom tenni, és mint említettem ez a nemzeti könyvtár sorozata lesz. Persze a legelső pénzekből fogom finanszírozni. De a nemzeti könyvtárban új sorozat is fog indulni, egy a 19–20. századi könyvtárakkal foglalkozó sorozat, a címét még nem tudom. Ezzel animálni lehetne az olyigen elmaradott 19–20. századi ilyen típusú kutatásokat. Magam nem kívánok ebbe bedolgozni, de posztomnál fogva talán sikerülni fog lendítenem az ügyön.

Annál is inkább szükség van erre, mivel elő kell készíteni egy olyan akadémiai kézikönyv megírását, amire én már 1986-ban javaslatot tettem, és amelyet megtárgyalt az akadémia Irodalomtudományi Bizottsága is. Ez a kézikönyv az *Írásbeliség, könyv és könyvtár* címet viselné, és vele kapcsolatban különösen szükség van a 19–20. századi kutatások intenzívebbé tételére, mivel azok nagyon elmaradtak az 1800 előtti kutatásokhoz képest.

Még egy facsimile sorozatot is indítok, első darabja, amelyet 2002-ben nagy gaudiummal szeretnék a köznek átadni, Széchényi Ferenc könyvtára katalógusának a facsimiléja lesz, kiegészítve természetesen a kéziratban maradt résszel. Ehhez csatlakozna a térképgyűjteménynek a mai kornak megfelelő állománykatalógusa. Az ezt megelőző korból is futná egy facsimile sorozatra. Ezt a németek és a franciák már régen megcsinálták, sajnos nekünk könnyebb a dolgunk, mert koránt sincs annyi fennmaradt 18. századi katalógusunk, mint nekik.

Végül, a talán legfontosabb: mindenkor nagyon sajnáltam, hogy a *Magyar Könyvszemle* elkerült a nemzeti könyvtárból. Vissza kívánom szerezni. Az Irodalomtudományi Intézet nyitott ebben a kérdésben, azt hiszem megoldható a közös kiadás. Ez együttműködési vonalon sem utolsó szempont, és hathatósan erősítené a már említett, elmaradt 19–20. századi kutatásokat is.

Ami végül a tanítványok cserbenhagyását illeti. Ez valóban fáj, nagyon hiányoznak és fognak is hiányozni. Én egészen bizalmas, meghitt viszonyban voltam a tanítványaimmal, sokak szerint túlon túl is abban. Dehát nem hagyom cserben őket. A miniszter úr nemcsak természetesnek, de egyenesen kívánatosnak is tartotta, hogy ne szüntessem be oktatói munkálkodásomat. Ő ugyan Pestre vagy Piliscsabára gondolt, de nem idegenkedett az én Szeged melletti döntésemről sem. (Ő is tanít – Pécssett, valamint közvetlen munkatársai közül is többen.) Ez nemcsak úri passzió, azt hiszem joggal elvárható a nemzeti könyvtár főigazgatójától, hogy aktívan vegye ki részét a felsőszintű képzésből. Az új tanévben pén-tekenként fogom megtartani hat órát – Szegeden.

Azon az említett bemutatkozó találkozón az OSZK-ban, Ön abból indult ki hogy milyen kép alakult ki a szakmai és a tudományos „külvilágban”, „kontextusban” a nemzeti könyvtárról. Ön a saját „főcsapás” irányait, csomópontjait ehhez képest, ezzel korrelációban dolgozta ki, adta elő. A vezérmotívumnak a nyitás tűnt ebben a programban. Nyitás az akadémiai-felsőoktatási világ, nyitás a tágabban értett szakma és nyitás a nyilvánosság felé. Ez a nyitás inherensen persze azt is jelenti hogy van mit a világ elé tárni, nőni, növekedni fog az OSZK súlya a tudósok, a könyvtárosok, a kultúra iránt érdeklődők sőt a régió országai körében is. Milyennek képzelem, milyennek vágyja, milyennek vizionálja Ön ezt a „súlyosabb”, messzire látzó, messzire világító OSZK-t?

A pályázatom meg fog jelenni a Könyvtári Figyelőben, két társaméval együtt. A főszerkesztő is, a két kolléga is jó ötletnek tartotta a dolgot. Én nem láttam

egyikőjükét sem, de gondolom egészen más szellemű pályázatokat adtak be, lehet, hogy könyvtári szakszempontról nézve akár jobbakat is. Az én pályázatom lényege az, hogy nyitottá kell tenni a nemzeti könyvtárat. Számomra igen nagy meglepetés volt, hogy a nemzeti könyvtárnak nincsenek meg azok a fórumai, ahol rendszeresen találkozhatna a könyvtári világgal. Nincs olyan tanácsa, boardja, amelyben rendszeresen véleményezik a munkáját a könyvtárok. Nem mondják el fórumszerűen és intézményesen, hogy mit várnak tőle. A Könyvtári Kamara, amelyről kormányrendelet készül, ezt helyettesíteni fogja természetesen, de nem teszi fölöslegessé, sőt annál szükségesebbé teszi, hogy legyen egy együttműködési tanács, amely a Kamara ajánlásait átfordítja a nemzeti könyvtár belső világába. De szeretnék egy tudományos együttműködési tanácsot is, nem azért mert tanácsmániás lennék, hanem mert szükség van arra, hogy valami belső felelőse legyen az egyes egységeken végigviendő gondolatoknak, terveknek, projekteknek. A nemzeti könyvtár elszigetelt intézmény a könyvtárok és az akadémia világában. Ezt az elszigeteltséget meg kell szüntetni, fel kell oldani. Tegnap tárgyaltam a Kamara és az Egyesület elnökeivel. Ők is azt várják, hogy sokkal szabályozottabb, rendszeresebb legyen az együttműködés. A kérdésben említett „főcsapás” tehát a nyitás. Zászlóvivőnek kell lennie a nemzeti könyvtárnak, zászlóshajónak. De ha már ennél a hajós hasonlatnál vagyunk, hadd mondjam el, hogy mit nem szabad. A nagy hajó, kivált ha a révészcsónak bevitte a kikötőbe, nem nyomhatja agyon a kicsit. Nem szabad olyan döntéseket hozni, amelyek – súlyuknál fogva – elviselhetetlen terheket rónak a rendszerre. Mondjuk az informatikai rendszerre. Nem szabad úgy kialakítani pl. a továbbképzés rendszerét, hogy az ne legyen egyeztetve. Nem szabad olyan javaslatokkal élni, amelyek a könyvtárügyet érintik, és nincsenek előzetesen megfelelően egyeztetve és úgy kimunkálva.

A magyar könyvtárok, külön-külön is, különböző csoportokként is kialakítottak bizonyos együttműködési formákat, kialakították a saját rendszerüket, rendszereiket. Ez, ezek, sajnálatosan vagy szerencsére, ez hosszabb távon derül ki, nagyon különbözők. Gleichsajtolásról itt szó sem lehet. Ezekkel a különbözőségekkel együtt kell élni, egyáltalán élni kell hagyni mindent amit valaki, valakik már megteremtettek.

Nem tudom, volt-e már olyan tárgyalás, amilyenre holnap fog itt sor kerülni. Valamennyi már működő elektronikus katalógus és integrált rendszer képviselője egy helyre ül le és beszél meg annak az informatikai felhőrétegnek a kialakítási lehetőségeit, ami egy közös lekérdezést, közös felhasználást céloz meg. A nemzeti könyvtárnak, mint nyitott nemzeti könyvtárnak a dolga nem az, hogy most ő maga kialakít valamit és rákényszeríti a többire, hanem az, hogy ügyeljen arra, hogy ne olyant alakítson ki a kormányzat, ne olyant alakítson ki bárki, amely bármely más könyvtárra kötelező lenne és ellehetetlenítené az eddigi munkáját. Csak olyan rendszer képzelhető el, ami mindennel kompatibilis és mindennel együtt tud dolgozni. Erre technikailag megvan a lehetőség, ezt a finnek már megcsinálták, a dánok már megcsinálták, elég sok helyen dolgoznak ezen a világban, Magyarországon is ki lehet ezt alakítani és most a kulturális minisztériumnak is megvan a szándéka, hogy egy ilyent kialakítson. A nemzeti könyvtár számára ez azért alapvető, mert a belső informatikai fejlesztést egy olyan országos program mentén tudjuk végrehajtani, amelyik egy gyorsított, erőltetett program, és ame-

lyiknek van eszközoldala is, és megvan rá az ehhez szükséges pénz is. Úgy kell kialakítani, hogy a belső hálózat biztonságosan működjön, országon belül technikailag egységesíthető legyen, és legyen tartalma. Ez a legnehezebb kérdés. Néhány szót már szóltam erről. Számomra nem az a huszonegyedik századi nemzeti könyvtár, amelyben csipognak, villognak a számítógépek, a képernyők, hanem az, ha a könyvtárosok olyan könyvtárat csinálnak, amelyben az eszközök tartalmat hordoznak. Az eszközök jelenléte a minimális feltétel. A conditio sine qua non. Ne csak a honlap legyen meg, ne csak egy program legyen, hanem a lényeg legyen jelen. Nagy előrelépés ebben, hogy – mondjuk már az antiqua katalógus elektronikus úton készül, adatbázissá formálása nagyon gyors ütemben meg fog történni, és megjelenik a régi könyveink katalógusának egy része is a hálón. Az RMNY-nek a digitalizálása nagyon gyorsan meg fog történni, erre egy külön program van, külső pénzből. És – ezt tartom mintának – a Kárpát-medence korajúrkori könyvtárainak az ERUDICIÓ elnevezésű adatbázisa és ez a könyvtári adatbázis kommunikálni fognak egymással, amit már ott megcsináltunk, azt nem kell itt újra digitalizálni, és amit itt csinálunk, azt nem kell ott külön megcsinálni. A nemzeti könyvtárat 2000-ben úgy képzelem el, mint ami a nemzeti kulturális örökséget nemcsak a hagyományos adathordozókon tudja felmutatni, hanem az Interneten is nyilvántartja a nemzeti vagyont, és – például – erről már nyilatkoztam a sajtóban, megőrzi a televíziók vágatlan, ún. műsorfolyam kazettáit is az utókornak. Ezt az anyagot természetesen nem szolgáltatnánk, de megőrizzük. A legátfogóbban ezt úgy lehetne megfogalmazni, hogy a jövő század nemzeti könyvtára a legtágabban értelmezett nemzeti kulturális örökséget megőrzi és modern eszközökkel megjeleníti.

Mi eredetileg szerettük volna megkérdezni Öntől, hogy saját magát milyen könyvtárosnak tartja, ám ez a kérdésünk okafogyottá vált. Akinek az eddigiekből nem kerekedett ki az arcképe, annak hiábavaló lenne további indiciumokkal szolgálni. Azt azért még megkérdeznénk – henyé kérdés persze –, hogy mit csinál, amikor nem tudós, nem professzor, még csak nem is főigazgató? Például: mit szokott, mit szeret olvasni?

Aktív szakirodalom-olvasó vagyok természetesen, és ez eléggé leköti az olvasásra szánható időt, és behatárolja az olvasmányok körét is. De a szakirodalmat eléggé tágan értelmezem, tehát elég sok természettörténeti, földrajzi, technika- és természettudomány-történeti művet olvasok. Nagyon szívesen olvasok történeti regényeket is. Vannak kedvenceim is ezen a téren, Yourcenar, vagy Waltari tartoznak közéjük. Meg kell mondanom, hogy kevés mai magyar irodalmat olvasok, ami idő ilyesmire adódik-marad, azt kitölti a személyes ismerősök, az íróvilágból való barátok műveinek olvasása [a dedikált példányokat muszáj elolvasni, a kérdezők]. Kapok is érte, például a Nemzetközi Magyar Filológia Társaság vezető tisztviselőitől, akikkel, hivatali kapcsolatban is állván, mindig kapok újabb és újabb olvasmányjavaslatokat a mai magyar irodalomból. Dehát! Egyébként magyar irodalmi olvasottságomat nem tartom csekélynek. Az egyetemi évek alatt nagyon komolyan vétették velünk a klasszikusok olvasását, és például Ilia Mihály a modern magyar irodalomhoz is igen komoly motivációt nyújtott. Nem emlékszem olyan kötelező olvasmányra, amit ne olvastam volna el. Szóval szeretek szépirodalmat is olvasni, csak erre akartam utalni. Persze ezt is amolyan zalai parasztként művelem-műveltem. Amikor drámára támadt kedvem, akkor

kitettem magam elé két méter drámakötetet és azokat faltam. Volt egy intenzív versolvasó korszakom, az is ilyen habzsolós. Sajnos egy-egy ilyen korszak után meg is szabadultam a megvásárolt, ma már beszerezhetetlen kötetektől. Sajnálom, már csak a gyerekek miatt is, dehát nem is igen tudnám elhelyezni őket a lakásban. Ez konfliktus is a családban, hiszen, lévén a feleségem is régi magyaros, az otthoni, nyolcezer kötetes könyvtár lényegében szakkönyvtár. Ami 1700-ig megjelent, alap-szakirodalom, szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

Köszönjük a beszélgetést.

Győri Erzsébet – Vajda Kornél

Egy projekt befejezése – tanulságokkal

Beszámoló a kecskeméti távoktatási konferenciáról

A LISTED (Library Intergrated System for Telematics – Based Education) nemzetközi távoktatási projekt szakmai körökben jól ismert, sokan talán azt is tudták, hogy angol–magyar együttműködés keretében a kecskeméti Katona József Könyvtár, a Békés Megyei Könyvtár és a Budapesti Műszaki Egyetem Távoktatási Központja részt ebben, pontosabban együtt alakítottak ki egy távoktatási adatbázist. Nos, a projekt befejeződött, az adatbázis kiépült és a résztvevők országos konferencián számoltak be a tapasztalatokról. Frank Róza (BME Távoktatási Központ) bemutatta a LISTED projektet mint olyant, *Ramháb Mária* (a Katona József Megyei Könyvtár igazgatója) szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

A LISTED (Library Intergrated System for Telematics – Based Education) nemzetközi távoktatási projekt szakmai körökben jól ismert, sokan talán azt is tudták, hogy angol–magyar együttműködés keretében a kecskeméti Katona József Könyvtár, a Békés Megyei Könyvtár és a Budapesti Műszaki Egyetem Távoktatási Központja részt ebben, pontosabban együtt alakítottak ki egy távoktatási adatbázist. Nos, a projekt befejeződött, az adatbázis kiépült és a résztvevők országos konferencián számoltak be a tapasztalatokról. Frank Róza (BME Távoktatási Központ) bemutatta a LISTED projektet mint olyant, *Ramháb Mária* (a Katona József Megyei Könyvtár igazgatója) szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

hogy, miként épült ki a hazai adatbázis, *Richard Honeysett* (a LISTED projekt-igazgatója) az angol–magyar együttműködés tapasztalatairól szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

az angol–magyar együttműködés tapasztalatairól szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

a távoktatás és a közkönyvtárak lehetséges és kívánatos kapcsolatrendszeréről szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

Ambrus Zoltán (a Békés Megyei Könyvtár igazgatója, az MKE elnöke) a távoktatást segítő lehetőségekről szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

a magyar könyvtárakban, *Pósfainé Bakota Éva* (a Gábor Dénes Műszaki Főiskola Kecskeméti Konzultációs Központja igazgatója) az oktatás részéről szövegkiadások stb., az megtalálható, de hiába van ez a soknyelvű, gazdag könyvtár, ha az egyik gyerekeknek kötelező olvasmány kell, akkor, mint a múltkor is, a szomszédba kell átmenni érte.

Lehet mindezeket közömbösen tudomásul venni, persze örömdetes, hogy angol–magyar együttműködés nemcsak lehetséges, de van is, tán még örömdetesebb, hogy Kecskemét és Békéscsaba közös projektben dolgozik, nyilván megvan a – persze nem könyvtári, nem eminenter könyvtári – jelentősége a távoktatásnak is, ám azért ez mégsem olyan igazán nagy dolog, nem olyan falrengető esemény, kissé sajátosságoknak tűnhet az is, hogy a projekt résztvevői mintegy egymásnak mondták el azt, amit természetesen egyformán jól tudtak. Mi mégis úgy érezzük, hogy valami igen fontos dolog történt Kecskeméten. Elsősorban nem azért, mert a projekt befejeződött és létrejött egy olyan adatbázis, amelyből megtudható... Mi is tudható meg belőle? Tulajdon-

képpen csak az, hogy milyen távoktatási csomagok, szolgáltatások, lehetőségek vannak – elsősorban Magyarországon. De az anyag természetesen korántsem teljes. Papp Lajos mondta, hogy tízszer annyi bizonyosan nincs a piacon, mint amennyiről a katalógus tájékoztat, de kétszer-háromszor annyi szinte holtbiztosan van. Akkor hát? Annak örülünk, hogy van egy meglehetősen lyukas adatbázis? Nem. Miként a legtalálóbban, a legnagyobb távlatokat felvillantva, és az egész eseménysorozatot globális perspektívába állítva Ambrus Zoltán megfogalmazta, az egész ügy merituma nem a produktumban van. Az persze hasznos, arra igény és szükség van, továbbfejlesztésén is érdemes és szükséges gondolkodni (sőt nemcsak gondolkodni), ám a lényeg az, hogy a résztvevők – és beszámolóikon keresztül a szakma – levonhatják az immáron igen fontos tanulságokat: hogyan lehet, hogyan kell egy ilyesféle projektet menedzselni, hogyan „néz ki” az együttműködés nem a maga absztrakt univerzalizmusában, hanem az egy – és ráadásul alkalmi – célra irányultságában, pontosan rögzített feladatokkal, határidőkkel, kölcsönös függőségben és egyeztetésre kényszerítve. A magyar változat kialakítása a BME Távoktatási Központ feladata volt, a Katona József Megyei Könyvtár irányította a projekten belüli felméréseket, a Békés Megyei Könyvtár vállalta a szervezőtevékenységet, a könyvtárosok és a használók „kiképzését” stb. Persze, és ez is igen érdekes fejleményekkel járt, a projekt tesztelése, a „piac”, a leendő felhasználó profiljának megrajzolása stb. mind-mind módosító-átalakító visszacsatolásokkal járt, ezekről különösen Frank Róza és Juhász Csilla tudott sokat elmondani. Ambrus Zoltán azonban még ezzel, ennyivel sem érte be, felhívta a figyelmet arra is, hogy miként illeszkedik bele ez az együttműködés és ez a projekt a magyar könyvtárügy standard változásainak sorába, összképébe. Szólt a könyvtárhasználati szokások radikális módosulásairól. Arról, hogy az egy-egy könyvnek örvendező, élvezkedő olvasók helyét milyen más típusú felhasználók foglalják el, beszélt arról, hogy milyen más szolgáltatások, projektek és adatbázisok sorába illeszthető ez a távoktatási, hogy az egyiknek a tapasztalatai hogyan használhatók fel a másokban és fordítva, hogy miként függ össze egy ilyen projektmenedzselés az innovációval mint olyannal, hogy mennyiben jelent segítséget abban, hogy a könyvtárosok valóban szellemi és önálló értelmiségi munkát végezhesenek stb. Ugyancsak Ambrus Zoltán emelte ki azt is, hogy az oktatás újabban, és úgy tűnik egyre fokozódó mértékben „rászorul” a közkönyvtárakra (általánosan ismert, hogy az új oktatási intézmények könyvtár nélkül grundolhatnak, és ha megkezdik is állományuk kialakítását, ezek a csíraszerű képződmények aligha fedezik az oktatói-hallgatói szükségleteket – mindezt a leginkább érintett-érdekelte Pósfainé Bakota Éva is erőteljesen nyugtázta). Ez az oktatási kapcsolat azután szervesen hoz magával olyanféle fejleményeket is, mint – ezúttal – a távoktatási.

A konferencia háziasszonya, Ramháb Mária, derűt keltve szólt arról, hogy amikor a helyi tévének nyilatkozott, kiderült, a médiaértelmeség nemigen tudja, mi fán terem is a távoktatás. Aki azonban résztvett a konferencián, igencsak beható és adekvát ismeretekre tehetett szert. Ebben Papp Lajos excellált. Nem restellt valóban szabatos, kimerítő meghatározásokat adni, jótékonyan eltérve attól a szokástól, hogy csak utalgatunk-utalगतunk, a hallgatóság nyilván úgyis sok mindent tud, vagy vél tudni a fennforgó témákról. Papp Lajos megmondta, mi a távoktatás: egy olyan, az önálló tanuláson alapuló oktatási forma, amelyben

a tanítás és a tanulás más-más térben, gyakran eltérő időben, speciális tananyagok és tutori támogatás segítségével, a tanuló egyéni szükségleteit a lehető legjobban figyelembe véve zajlik. E meghatározás egyes elemei azután rendre értelmezettek az előadásban, olyanféle megállapításokban csúcsosodva ki, mint hogy a távoktatásban a hangsúly a tanításról áthelyeződik a tanulásra, vagy hogy korántsem távoktatás az, amely nem speciális, erre a célra koncipiált anyagokkal, hanem mondjuk hagyományos tankönyvekkel és ezek mellé rendelt segédletekkel dolgozik, hogy a távoktatás korántsem tanár nélküli oktatás, sőt, hiszen a tutor és a diák kapcsolata sokkal személyreszabottabb, mint akár a kiscsoportos oktatásnál is stb. De azt is Papp Lajos magyarázta el legérthetőbben, mi módon kapcsolódhat a közkönyvtár a távoktatási projekthez. Kiderült, hogy a rutin könyvtári tevékenységek egy jó része eleve sanszot nyújt arra, hogy a könyvtár igen aktívan és hasznosan közreműködhessen távoktatási projektekben (pl. a tájékoztató tevékenysége révén eleve jobban tudja felmérni a keresletet, gépparkja jóvoltából a számítógép nélkül szűkölködőnek adhat – egyedüli – lehetőséget arra, hogy bekapcsolódhassanak a távoktatásba, gyakorlata kapcsán a legalkalmasabb nemcsak az oktatócsomagok tesztelésére, de a projektek „vizsgáztatására” is, értelmiségi vonzásköre jóvoltából a tutorok fellelésének egyik legfőbb aktora lehet stb.).

Mindezt hallgatva szinte lelkesítő perspektívák nyíltak. Hisz elég csak egymásra vetíteni az Ambrus Zoltán által mondottakat és a Papp Lajostól vett tanításokat és olyan korrespondenciákra nyílik kilátás, amelyek valóban az együttműködési kapcsolatrendszer új és európai modelljét testesítik meg.

És hogy mindez nem volt afféle légbőlkapott, teoretikus álmodozás, hanem „vérrögös” való, azt az olyanféle felmérések igazolták, mint Ramháb Máriaé, vagy az olyan nagyon is matter of fact beszámoló, mint Juhász Csilláé.

Kitűnő, nagy távlatokat nyitó, tenger tanulással járó konferencia volt a kecskeméti, és tárgyyszerű tanulságain túl azzal a felismeréssel is szolgált, hogy nem mindig egy-egy esemény önmagában vett súlya kölcsönöz jelentőséget egy-egy beszámolóknak, ankétnek, konferenciának. Viszonylag egyedi, egyszeri, magában véve kevésbé jelentős esemény, történet, jelenség is hordozhat önmagán túli jelentéseket, épp „csak” érteni kell ahhoz, hogy ezeket meglássuk és másokkal megláttatni képesnek bizonyuljunk. Amint a kecskeméti konferencia előadói tették.

*

Roppant szubjektív utóirat: E sorok szerzője ezúttal szeretné olvasóival megosztani az írásvetítő iránti, egyre fokozódó gyűlöletét. Hajdan, egy-egy ilyen jelentős konferencián elkérhetők voltak az előadóktól az ő előadásai. Le voltak írva. Ma már jószerivel senki nem ír le semmit, a kulcsmondatokat kivetíti a vászonra, ő maga pedig kommentálja az olvasható szövegeket. A jelen nem lévők pedig kénytelenek beérni azzal, amit egy-egy résztvevő képesnek bizonyult megjegyezni az elhangzottakból. Kár. Le az írásvetítővel! (VK)

ÚJ FORRÁS

IRODALOM, MŰVÉSZET, TÁRSADALOMTUDOMÁNY

FODOR ANDRÁS, PINTÉR LAJOS,
NAGY GÁSPÁR, VILLÁNYI LÁSZLÓ,
SZEPESI ATTILA és ZALÁN TIBOR
versei

VEKERDI LÁSZLÓ tanulmánya FODOR ANDRÁS
könyvéről (A hetvenes évek I-II.)

SZEKÉR ENDRE, VASY GÉZA, BOHÁR ANDRÁS
kritikái

WEHNER TIBOR beszélgetése SZEMETHY IMRÉVEL

VASADI PÉTER
sorozata

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM
1995. 10. SZÁM (DECEMBER)

Objektivitás a referálásban

A Nachrichten für Dokumentation ez évi 2. számában olvasom, hogy egy dokumentum megértése bizonyos fokig mindig is szubjektív, így az indexelő mindenkori előismereteitől függ. Ennélfogva a referátumokra vonatkozó DIN 1426 szabvány azon előírása, miszerint a referátumnak interpretációtól és értékeléstől mentesnek kell lennie, elvileg nem teljesíthető. (Nohr, H.: Inhaltsanalyse. Nachrichten für Dokumentation. 50. évf., 2. sz., 1999., p. 69.)

A referálás és az indexelés teljes joggal szerepel itt együtt, hiszen megértés kérdése az egész tartalmi feltárás fontos problémája, ideértve természetesen az osztályozást is. A különbség e három fő forma között a megértés nyomán létrejövő reprezentációkban mutatkozik meg, hiszen az osztályozás (főként) numerikus jelzetek, az indexelés index-kifejezések, a referálás (szöveges) referátumok létrehozása. (Farrow, J.F.: A cognitive model of document indexing. Journal of Documentation 47.évf., 2.sz., 1991., p.149.)

Kérdés azonban, hogy megfelelhünk-e a referátumokkal szemben támasztott fenti követelménynek.

*

Ezt megválaszolando először nézzük meg, mit találunk a szakirodalomban az értékelést tartalmazó, úgynevezett kritikai referátumokról.

Az MSZ 3436 szabványt értelmezve Rónai Tamás egyrészt azt írja, hogy bennük nincs helye az „okoskodásnak” és az iróniának. Ugyanakkor úgy ítéli meg, hogy nem zárhatjuk ki teljességgel a – főként társadalomtudományi munkákban előforduló – pontatlanságoktól való elhatárolódást a szerzőkre való utalással. (Útmutató referátumok és annotációk készítéséhez. Budapest: OSZK-KMK, 1990., p. 19.)

Ezt megerősíti Wilfred Ashworth is, hozzátéve, hogy bár a referáló felhívhatja az olvasók figyelmét a referált írásban talált nyilvánvaló hibákra, az értékítélet egyetlen elfogadható formája az, hogy egy-egy adott munkát csak nagyon röviden referálunk, vagy nem is jelentetünk meg róla referátumot. A referáló folyóiratokban ugyanis nem áll rendelkezésre hely arra, hogy a szerző válaszoljon a referátumban megjelenő kritikára úgy, ahogy azt egy (elsődleges) folyóiratban megteheti. (Producing and using abstracts. In: Handbook of special librarianship. Ed. by W. E. Batten, 1975., p. 134.)

A referátumban tehát nem szerepelhet semmi sem, ami nem fordult elő az elsődleges dokumentumban. Ez kizárja az elsődleges dokumentum tartalmával kapcsolatos értelmezések, magyarázatok, kritikai észrevételek kifejtését. Különben a referátum helyett a recenzió műfajába tévedünk. Az utóbbi lehetővé teszi, hogy a többenél nagyobb teret szenteljünk egyes kérdéseknek, amelyek terén a recenzió szerzője mélyebb szakismerettel rendelkezik, és úgy ítéli meg, hogy ol-

vasóit érdekli. Ezt azonban nem tehetjük meg, ha referálunk. Éppen ezért a referálónak óvakodnia kell attól, hogy saját érdeklődését és gondolatait az ismertetett elsődleges dokumentum szerzőjének gondolataival összekeverje. (Collison, R. L.: Abstracts and abstracting services. Santa Barbara: ABC-Clio, 1971., p. 12–17.)

A szakirodalom tehát azt mutatja – és itt hozhattunk volna példákat újabb keletű munkákból is –, hogy a szabványokban megfogalmazott követelmények a szakma valós igényeit fejezik ki. Ez még akkor is igaz, ha sokan a kritikai referátumokkal szemben sokan inkább megengedő hozzáállást képviselnek.

Robert Maizell és munkatársai szerint például a kritikai referátumoknak is van helye. Igaz – teszik hozzá –, hogy a legtöbb referáló szolgálat nem engedi meg ezek alkalmazását. Az olvasó szívesebben alakítja ki maga a véleményét. A cikkek pedig egyébként is szakértői véleményezésen mentek át, ráadásul a referáló (NB. itt az angol eredetiben már a *reviewer*, azaz recenzor szó áll) véleménye nem feltétlenül érvényesebb, mint a szerzőé. (Maizell, R. E., Smith J. F., Singer, T.E.R.: Abstracting scientific and technical literature: an introductory guide and text for abstractors and management. New York: Wiley Interscience, 1971., p. 65–66.)

Érdemes Rainer Kuhlen okfejtését is követnünk. Ő azt mondja, hogy a referálás során alkalmazott tömörítés nem lehet objektív, hiszen a felhasználói igényeket alapul véve mindig válogatunk. A válogatás és a referált tartalom megjelenítése függ a referáló személyétől. Ezt a befolyást azonban a lehető legkisebbre kell csökkentenünk. (Abstracts, abstracting, intellektuelle und maschinelle Verfahren. In Grundlagen der praktischen Information und Dokumentation. Szerk.: M. Buder, W. Rehfeld, T. Seeger. 3. völlig neu gefasste Ausgabe. München etc.: K. G. Saur, 1989. p. 91, 102.)

A referáló ismeretei a világról (enciklopédikus tudása), továbbá szakmai ismeretei valóban befolyásolják, mi is kerül be a referátumba. Ez az objektivitásnak vitathatatlan gátja. A szubjektivitásnak azonban ez csak az egyik szintje. A másik szint magában a referátumban jelenik meg. Az előbbi, elvontabb szinttel szemben ez magában a szövegben kifejezett kritika, értékelés. És ez az, amit a szabványok tiltanak és ezt olvashatjuk ki már Collison fenti okfejtéséből is.

*

Érdemes a lehető legnagyobb mértékben elkerülnünk azt, hogy személyes véleményünk, kritikánk a referátumban kifejezésre jusson, hiszen – Donald és Ana Cleveland szavaival élve – éppen elég nehéz elkerülni az elfogultságot, miért kellene szándékosan behozni a referátumba azt. (Cleveland D. B., Cleveland A. C.: Introduction to indexing and abstracting. 2nd ed. Englewood: Libraries Unlimited, 1990. p. 164.)

Koltay Tibor

Hogyan olvasunk – határon innen és túl?

A Nemzetközi Olvasástársaság és a Magyar Olvasástársaság 9. Európai Konferenciáján, amelyet 1995-ben Budapesten rendeztek, lehetőséget kaptam arra, hogy az olvasáskultúra és az identitástudat összefüggéseire vonatkozó felmérési tapasztalataimról beszámoljak.¹ Ebből az alkalomból ismertettem a közép-európai térség országaiban élő magyar nemzetiségű népesség olvasási szokásairól gyűjtött adatainkat, és rámutattam a határon túli magyarok olvasmányválasztásának és ízlésének fokozottan hagyomány- és értékörző, a nemzeti identitástudatot erősítő jellegére.

Most ugyanennek a felméréssorozatnak² egy további kérdésfelvetésével, kissé talán rendhagyónak tekinthető témájával szeretnék foglalkozni. Egy régebben kidolgozott, hazai felméréseimben alkalmazott kérdés-sorozatot – amelyben a könyvolvasás *mikéntje*, s ezáltal *aktivitási szintje* volt a vizsgálat tárgya – a határon túli felmérések kérdőívébe is beleillesztettem. Ez a zárt kérdések olyan láncolatát jelentette, amely külön-külön kérdezett rá arra, hogy bizonyos olvasmányokkal kapcsolatos magatartásmódok előfordulnak-e vagy sem a kérdezett olvasói gyakorlatában. Ezek a módszerek részint az olvasói munkavállalás nehézségeinek a *megkerülését*, részint pedig épp az értő (és maradandó) befogadás érdekében bizonyos erőfeszítések *vállalását* jelentik, tehát megválaszolásukkal az interjúalany, indirekt módon, olvasói szerepvállalásának aktivitási fokáról is „vallomást tesz”.

Az 1. tábla felsorolja a kérdőívben szereplő olvasási módokat, a nagyobb mintacsoporttal rendelkező öt régió vonatkozó adataival együtt. Ezek alapján az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

1. Az olvasott könyvek félretevését, vagyis az olvasás *abbahagyását* és a *kihagyásos* olvasást (ld. 3. és 4. olvasási mód) legkevésbé a Vajdaságban, és leginkább (de nem nagy különbséggel) Magyarországon észleltük.
2. Az olvasás közbeni *vissza-visszalapozás* (5. sz.) szokása leginkább Erdélyben, és legkevésbé Magyarországon (valamint Kárpátalján) honos.
3. A *regény végét* – előre – mintha legkevésbé a Vajdaságban szokták volna megnézni (6. sz.)
4. *Egyvégtében* (értelmezésünk szerint: nagy önátadással, belefeledkezve) leginkább Erdélyben olvasnak (7. sz.)

1 *Ld. Új Pedagógiai Szemle, 1996. 3. sz. 82–91. p.*

2 *A kérdőíves vizsgálat 1991 és 1997 között nyolc közép-európai ország magyar nemzetiségű, összesen mintegy 2800 felnőtt lakosára terjedt ki. Jelenlegi írásunk a nagyobb mintacsoportokat felvonultató országok [Szlovákia, Ukrajna, Románia, Kis-Jugoszlávia, Magyarország (vidék)] magyarságának adatait vonultatja fel. (A felmérések anyaga *Identitás, kultúra, kisebbség* címen, az MTA Kisebbségkutató Műhelyének gondozásában, megjelenés alatt áll.)*

1. tábla

*Hogyan szokott Ön könyvet olvasni?
(Egy-egy régió könyvolvasóinak százalékában) (1991–1993)*

Olvasói módok	Dél-Szlovákia		Kárpátalja		Erdély		Vajdaság		Magyarország (vidék)	
	Előfordul	(Ebből gyakran)	Előfordul	(Ebből gyakran)	Előfordul	(Ebből gyakran)	Előfordul	(Ebből gyakran)	Előfordul	(Ebből gyakran)
1. Újra elolvas egy könyvet, amelyet korábban olvasott	73	(20)	67	(17)	77	(17)	78	(20)	74	(24)
2. Azelőtt kezd új olvasmányba, mielőtt egy másik könyv olvasását befejezte volna	35	(7)	28	(4)	35	(5)	36	(10)	35	(6)
3. Az olvasott könyvet nem olvassa végig	45	(2)	41	(2)	42	(2)	32	(2)	46	(4)
4. Az olvasott regény egyes részeit kihagyja, átugorja	27	(2)	28	(3)	29	(1)	18	(1)	34	(2)
5. Olvasás közben visszalapoz egy-egy már elolvasott részhez (tankönyvön kívül!)	63	(9)	57	(12)	68	(15)	67	(12)	59	(7)
6. Olvasás közben előre megnézni a regény befejezését	25	(4)	29	(4)	29	(3)	17	(1)	24	(3)
7. Egyvégtében, ill. kis megszakításokkal olvas el egy könyvet	77	(14)	76	(12)	81	(24)	74	(14)	76	(18)
8. Olvasás közben megáll, elgondolkodik az olvasottakon	67	(10)	58	(10)	63	(14)	72	(11)	53	(6)
9. A könyv elolvasása után hosszabban elgondolkodik, hogy mit is akart a szerző mondani	61	(11)	60	(14)	70	(18)	63	(12)	49	(9)
10. Olvasás közben a könyvben bizonyos részeket megjelöl, lapszéli jegyzeteket készít	20	(3)	9	(1)	21	(6)	26	(5)	12	(2)
11. Egy könyv (nem csak tankönyv!) olvasása közben jegyzetet, bizonyos részeket, idézeteket kiír	23	(3)	7	(1)	31	(8)	36	(8)	16	(2)
12. Olvasónaplót vezet (iskolai kötelező olvasmányokon kívül)	4	(0)	0	(0)	5	(1)	7	(1)	2	(0)

5. Az *elgondolkodó*, olvasás közben meg-megálló (8. sz.) olvasásmóddal főleg a Vajdaságban, s leggyéribben Magyarországon találkoztunk.
6. Az olvasás utáni *tőprengés*, a regény mondandóján való *elgondolkozás* (9. sz.) inkább erdélyi sajátosság, és legkevésbé Magyarországon úzik.
7. Olvasás közben (*lapszéli*) *jegyzeteket*, (10. és 11. sz.) leginkább a Vajdaságban (és Erdélyben), legkevésbé Kárpátalján (és Magyarországon) szoktak készíteni.

Ha a százalékos különbségek nem is mindig jelentősek, az eltérések *iránya* nagyon következetesen alakult, és egy olyan következtetést sugall, hogy az *aktívabb* (gondolkodó, értelmező, jegyzetelő, az olvasásra több energiát fordító) *olvasásmóddal inkább határon túl* (főleg a Vajdaságban és Erdélyben) találkozunk, míg a *magyarországi olvasási szokások nagyobb felületességről árulkodnak*. Kárpátalja e tekintetben inkább Magyarországhoz, a szlovákiai magyarság pedig Erdélyhez és Vajdasághoz áll közelebb. Állításunkat az olvasási aktivitás pontszámaival³ is igazolni tudjuk (ld. 2. tábla).

2. tábla

Régió	Az olvasási aktivitás pontszáma*	
	Csak könyvolvasókra kiszámítva	Nem olvasókkal is számolva
Dél-Szlovákia	2,80	2,05
Kárpátalja	2,17	1,68
Erdély	3,18	2,07
Vajdaság	3,53	1,59
Magyarország (vidék)	2,08	1,63

* Az olvasási aktivitásra és munkavállalásra való hajlandóság erősödését a pontszám értékének *növekedése* jelzi.

Főnti állításunkat annyiban kell finomítanunk, hogy mindez a könyvolvasókra igaz: ha a *nem olvasókkal* is számolunk (hiszen egy adott közösségnek ők a „legpasszívabb olvasói”), akkor a nem olvasók magas aránya a Vajdaság teljesítményét (és átlagpontszámát) erőteljesen lerontja, és ez esetben az *erdélyi és a szlovákiai magyarság tűnik a legaktívabb könyvolvasónak*.

Hogy az olvasási aktivitásnak általunk felállított, az olvasói módzatokra támaszkodó mutatója⁴ plasztikusabbá és értelmezhetőbbé váljék, meg kell ismerkednünk néhány rétegspecifikus vonásával. A fenti értelemben vett olvasói aktivitás mértéke – meglehetősen logikusan – minden általunk vizsgált régióban

3 Kiszámításukat ld. hátul a Függelékben.

4 Természetesen az olvasói aktivitást többféle módon lehet értelmezni és mérni, a fogalmat használják az olvasás gyakoriságának szinonímjaként is; továbbá művek befogadása során a műhöz való befogadói hozzáállás jellemzésére stb.

együtt emelkedett a könyvolvasás gyakoriságával és ízlésszintjével, ami azt jelenti, hogy az olvasói munkavállalásra való készség lényegesen nagyobb eséllyel jelentkezik a gyakori és a „jó ízlésű” (az esztétikai értékkel rendelkező régebbi és mai irodalom értő befogadására hangolt) olvasóknál, tehát ott, ahol erre a készségre valóban szükség van. A 3. tábla adataiból az is kitűnik, hogy az ellentétes ízlésorientáció jobban „szőrja” az aktivitási értékeket (a „modern” és a „lektúr” ízlésszint⁵ közötti különbségek nagyobbak), mint az olvasásgyakoriság kategóriái. Vagyis mintha az *aktív olvasás kritériumait elsősorban* az (új) esztétikai értékeken *csiszolt ízlés követelné* (és alakítaná) ki magának. Az sem meglepő, hogy a szellemi foglalkozásúak, főleg az *értelmiségiek aktívabb* olvasóknak bizonyultak – szintén minden régióban – mint a fizikai dolgozók. (De a különbségek, a Vajdaságot leszámítva, itt se túl nagyok.) Így változatlanul az ízlést tekinthetjük annak a kategóriának, amely leginkább differenciálja az olvasói aktivitás mértékét.

3. tábla

*Az olvasási aktivitás pontszámok mutatója – a könyvet nem olvasókkal is számolva**

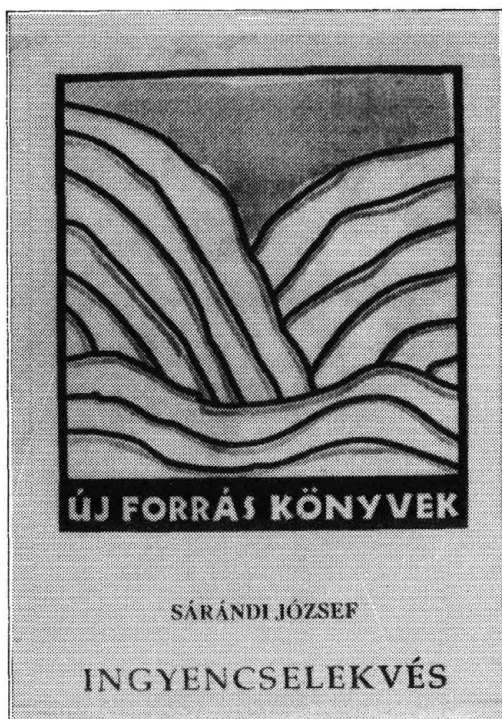
Régiók	Rendszeres	Nagyon ritka	„Modern”	„Lektúr”	Értelmiségi	Fizikai
	könyvolvasó		ízléskategória**		foglalkozású	
Dél-Szlovákia	2,35	1,83	2,72	1,92	2,45	1,65
Kárpátalja	2,16	1,87	2,67	1,98	2,00	1,48
Erdély	2,50	1,93	2,87	1,96	2,51	1,70
Vajdaság	2,74	2,09	2,79	1,94	2,64	1,17
Magyarország (vidék)	2,04	1,59	2,48	1,63	2,19	1,47

* Az egyes számsorokban kővéren szedtük a – függőleges irányban – legmagasabb, és kurzívan a *legalacsonyabb* értékeket. Ahol az eltérés (kettőnél több érték között) minimális volt, ott kiemelés nem alkalmaztunk.

** Az ízléskategóriák részletes leírásával az Új Pedagógiai Szemle 1996/3. sz. 88. oldalán találkozhatunk.

Ugyancsak a 3. tábla – korántsem magától értetődő – tanulsága, hogy a magyarországi olvasás-aktivitási mutatók (azonos kategórián belül!) rendre elmaradnak a határon túli magyarság aktivitási szintje mögött. Ez azt jelenti, hogy egy (vidéki) anyaországi olvasó nem csak *általában* véve (az átlagos aktivitási értékeit tekintve) jellemezhető alacsonyabb szintű olvasói aktivitással, hanem külön-külön a *réteg-mutatók* vonatkozásában is. Konkrétan: a magyarországi alig-alig olvasó és a felszínes szórakoztató irodalomra orientált ízlésű kérdezett épp úgy *kisebb aktivitással olvas határon túli* – ugyancsak ritkán olvasó, illetve

5 A kedvenc írók és a nagy olvasmányélmények alapján kialakított ízléskategóriák közül a „modern” kategória az értékes kortárs irodalom; a „lektúr” pedig a szórakoztató irodalom direkt műfajainak dominanciájára épül.

„lektúr” ízlésképletű – *társánál*, mint a rendszeresen és a „magas” esztétikai értékhez vonzódó anyaországi olvasó a vele azonos kategóriába tartozó kisebbségi olvasónál.⁶ Holott az átlagosan kisebb aktivitás „kijöhetett” volna úgy is (s lényegében ez volt a kutató hipotézise), hogy az alacsonybb olvasói teljesítmény képviselői ugyan Magyarországon kevésbé aktívak, mint határon túl, de az olvasói elit aktivitása nem tér el egymástól attól függően, hogy az anyaországban avagy kisebbségben él. Ez utóbbi jelenség, nevezetesen *az olvasói elit eltérő viselkedése* volt a számukra is meglepő eredmény, amit nem tudunk mással magyarázni, mint hogy **az eltérő anyaországi és „határon túli” (kisebbségi) szituáció olyan erős és maradandó nyomokat rajzol az emberek szellemi arculatára, amelyek a kulturális aktivitás peremvidékein és centrumaiban egyaránt láthatóvá válnak.** Ezeket a nyomokat – egyrészt – kétségtelenül magának a *kisebbségi helyzetnek* a szorítása sajtolja bele az emberek kulturális viselkedésmódjába. A 4. tábla összeállítása erősen valószínűsíti, hogy a *kisebbségi szituáció fokozódása* – vagyis a szórvány-helyzethez való közeledése, illetve annak elérése – a határon túli átlagos intenzitáshoz képest is általában *tovább növeli a kulturális aktivitást*, jelen esetben az olvasási aktivitás szintjét. (Az egyetlen kivétel Erdély. A többi régióban – a szórvány-helyzet felé haladva – vagy egyenletesen, vagy ug-rásszerűen nő meg az aktivitás pontszám mutatója.)

6 *A munkamegosztás szerinti kategóriáknál nem ilyen tendencia érvényesült, ld. 3. tábla.*

4. tábla

*Az olvasási aktivitás pontszámos mutatója – a könyvet
nem olvasókkal is számolva*

Régiók	A magyarok részaránya a kérdéses helyszínen:		
	1–30%	30,1–70%	70,1–100%
Dél-Szlovákia	2,60	1,91	2,00
Kárpátalja	1,85	1,63	1,63
Erdély	2,03	2,02	2,14
Vajdaság	2,04	1,65	1,29

Ugyanakkor a határon inneni és túli magyarságot nemcsak a többségi, illetve kisebbségi szituáció különíti el egymástól, hanem számos más tényező is, pl. a *modernizációs szint, az életmód, az értékorientáció, identitástudat* stb. többé-kevésbé eltérő mivolta is. Ez utóbbi eltérések (amelyek persze kapcsolatban állhatnak bizonyos mértékig a többségi-kisebbségi dimenzióval is) *ugyancsak generálhatnak eltéréseket a kulturális aktivitásban*. Hogy melyik tényező milyen mértékben játszik ebben szerepet, azt pontosan nem tudjuk, de tény, hogy az egyes régiók magyar lakosságának olvasói mentalitása között tendenciaszerű különbségek mutatkoznak, amelyek a határon inneni és túli relációban tűnnek a legkifejezőbbnek. **Az anyaországi társadalom még sokat olvasó egyedeire is jellemzően – feltehetően pragmatikusabb, haszonelvűbb értékszemléletétől, pergőbb életritmusától is vezéreltetve – kevésbé látszik hajlamosnak az elmélyültebb (el-elgondolkodó jegyzetelő, visszalapozó stb.) olvasásmódra, mint a tradicionális értékrendet (és a tradicionális olvasási szokásokat) jobban őrző határon túli magyarság, amely – a kisebbségi helyzetéből eredő hátrányok csökkentése, és identitástudatának erősítése céljából is – a jelek szerint erősebben ragaszkodik a hatékonyabb és intenzívebb olvasási metódusokhoz.**

Melléklet

OLVASÁSI AKTIVITÁS MUTATÓJÁNAK KIALAKÍTÁSA

A.) Az olvasási aktivitás összevont pontszáma (Csak könyvolvasókra)

A mutató elkészítésében az alábbi alkérdéseket vegyük figyelembe, a feltüntetett pontértékekkel:

5. Olvasás közben visszalapoz

ritkábban: 1
gyakran: 2

8. Olvasás közben meg-megáll, és elgondolkodik

ritkábban: 1
gyakran: 2

9. A könyv elolvasása után elgondolkodik

ritkábban:	1
gyakran:	2

10. A könyvben bizonyos részeket megjelöl

ritkábban:	2
gyakrabban:	3

(Ld. „megjegyzést”)

11. Olvasás közben jegyzetel

ritkábban:	2
gyakrabban:	3

(Ld. „megjegyzést”)

Megjegyzés: Ha 4. és 5. közül *mindkettő igen*, akkor a következő összesített pontszámot adjuk:

<i>mindkettő ritkábban:</i>	3
<i>egyik ritkábban, másik gyakran:</i>	4
<i>mindkettő gyakran:</i>	5

12. Olvasónaplót vezet

ritkábban:	2
gyakrabban:	3

Az így kialakított pontösszezből *le kell vonni*, ha a kérdezett:

4. Az olvasott regény bizonyos részeit kihagyja

ritkábban:	- 1
gyakrabban:	- 2

A pontérték elvileg tehát - 2 és +14 között mozoghat.

B.) Olvasási aktivitás egykódszamos mutatója (Könyvet nem olvasókra is)

A fenti pontszámot kategorizáljuk és az alábbiak szerint kódoljuk:

Nem könyvolvasó		0
Az A.) pontban kapott pontszám:		
- 1 és - 2 pont	(Passzív)	1
1 - 3 pont	(Kevésbé aktív)	2
4 - 7 pont	(Közepesen aktív)	3
8 - 10 pont	(Aktív)	4
11 - 14 pont	(Igen aktív)	5

Gereben Ferenc

REGDALON KÖNYVEKÉRT TÁRSADALOMTUDOMÁNY

új forrás

harmincadik évfolyam 1998. 1. szám (Január)
Gy. Gáspár · Pintér Lajos · Norbély Szilárd · Jász Attila · Lovas Ildikó · Hiesku Pál
Wehner Tibor · Márkus Béla · Kovács Lajos · Tuskés Tibor · Szokolczay Lajos

A könyvtár szerepe a kisebbségi sorsban élők identitásának megőrzésében

A magyarországi kisebbségek

Dolgozatom címének, egyben tartalmának kulcsszavai: könyvtár, kisebbség, identitás. Ahhoz, hogy eljussak a könyvtár szerepéhez a kisebbségi sorsban élők identitásának megőrzésében, először az identitás kifejezést szeretném röviden megvizsgálni. Ez a kifejezés az utóbbi 10–15 évben egyre inkább ismertté vált. Mit is jelent tulajdonképpen? Az identitás – azonosság, identitástudat – azonosástudat. Többféle identitásról beszélhetünk: politikai identitás, nemzeti identitás, kulturális identitás. Most a kulturális identitásról, mint témám meghatározó gondolatköréről szeretnék részletesebben szólni.

A kulturális identitás azoknak a tényezőknek az összessége, amelyek alapján egy személy vagy csoport önmagával rendelkezik, kifejezésre jut és felismerhetővé válik. A kulturális identitás magában foglalja az egyén szabadságát és méltóságát, ugyanakkor azt is, hogy részese a különféle sajátos és általános, történelmi és a jövő felé forduló kulturális folyamatoknak, fogalmazta meg Wiley, N.: *Social theory and the politics of identity*. Cambridge, 1994-ben kiadott művében. De ahhoz, hogy ezek a tényezők valóra váljanak, különösen a kulturális identitásnál, a kulturális kifejezésnek elsősorban „jogi” kifejezést kell kapnia. Ugyanis az emberi jogok részeként a kulturális jogok fogalmát kell meghatároznunk, mint ami a kulturális identitás fogalmában nyer gyakorlati alkalmazást. Kartalódy Ágnes a Régió 1998/1 számában „A csoport-identitás és a kisebbségi jogok” című cikkében részletesen ír ezekről a kulturális jogokról. A közvetlen kulturális jogokról, mint az ember jogai a saját kultúra kifejezéséhez, amelyet egyéni kulturális érdekként vagy pedig azonos kulturális értékeket tiszteletben tartó meghatározott csoporthoz való tartozásként értelmez. Másrészt a jogról a kulturális életben való részvételhez, beleértve a választás jogát egy vagy több kultúrához való tartozást illetően, az alkotáshoz és a művészi kifejezéshez való jogról, a tudományos kutatás szabadságához, annak eredményeihez való hozzáférés jogáról. Lényeges annak hangsúlyozása is, hogy az egy kulturális közösséghez való tartozás vállalása egyszerre egyéni, kulturális és politikai jog is. A kulturális jogokban való részvétel az egyén emberi joga.

Palermóban 1990-ben „Európai kulturális identitás” címmel Nyilatkozatot adtak ki a következő céllal: egyrészt biztosítani Európa egész lakossága számára a közös kulturális örökségben való részesedést, ösztönözni mindenki részvételét e közös kultúra fejlesztésében, másrészt létrehozni az egyének és minden közösség számára a szociális teret, amelyben biztosítva van az önkifejezés és az életstílus szabadsága, ami által identitásuk felszabadul, s ezt csupán mások identitásának tiszteletben tartása korlátozza, harmadrészt biztosítani a különböző kultúrák együttműködését és kölcsönös gazdagítását célzó akciókat.

A kollektív identitáshoz való jogot a Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól 1. cikkelye határozza meg. Az államok a saját területükön védik a kisebbségek létezését és nemzeti vagy etnikai, kulturális és nyelvi identitását, valamint ösztönzik ezen identitás előmozdításának feltételeit.

A nyelvi identitásról, az anyanyelv és azonosságtudat kapcsolatáról Gereben Ferenc „Az anyanyelv az identitástudat szerkezetében”, a Régió 1998/2. számában megjelent cikkében is olvashatunk. Az ő véleménye szerint is a nemzeti hovatartozás-tudat, valamint a nyelvi összetartozás tudat egyaránt centrális szerepet kap a nemzeti és etnikai kisebbségek fennmaradásában. A nemzetiségi identitástudatról Fehér István: Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945–1990. Kossuth Kiadó, 1993. című munkájában így fogalmaz: A nemzetiségi tudat a nemzetiségi létnek az ösztönösséget jóval meghaladó, pozitív töltésű tükröződése. Mint ahogy a nemzeti tudat, a nemzetiségi tudat sem születik az emberrel együtt. A nemzetiségi tudat a társadalmi fejlődéssel együtt járó egyedi vagy társas tulajdonság, annak a függvénye, hogy milyen társadalmi környezetbe, milióbe születik bele valaki. A nemzetiségi tudat a nemzetiségi ideológia történelmileg kialakult eszmeiségében gyökerezik. Ez Magyarországon a 18. században, a feudalizmus válságának időszakában bontakozott ki a nyelvi, politikai és kulturális küzdelmek folyamán, amelyek létrehozták a magyarországi nemzetiségek eszmei rendszerét. A nemzetiségi tudat kialakulása mindenekelőtt egységes nézetek, érzelmeik, hagyományok, célok, gondolatok rendszerének vállalását jelentette, egyfajta egységes gondolati rendszer kialakulásának a követését. Jászi Oszkár szerint a „nemzetiségi” kérdés nem más, mint a társadalmi önkifejezés és emancipáció másik oldala. A nemzetiségi jogok megvalósítása egyenjogúsítja, felszabadítja a nemzetiséget és megindítja fejlődését. Jászi szerint a nemzeti, nemzetiségi érzés egyenes arányban növekszik az illető nép gazdasági, politikai erejével, írja A Habsburg Monarchia felbomlása című művében.

A nemzeti és etnikai kisebbség terminus technicus, 1990 óta elfogadott hazánkban. Köztudott, hogy a rendszerváltásig a „nemzetiség” volt a hivatalosan elfogadott elnevezés. A különféle dokumentumok négy nemzetiségről, németekről, szlovákokról, románokról és délszlávokról szóltak. Évtizedeken át folyt a vita, hogy a cigányság nemzetiség-e, vagy sem. A nemzeti és az etnikai kisebbségek közötti különbség az, hogy míg az előbbinek van olyan anyaországa, amelyben nemzete többségi pozícióban van (például a románok esetében Románia), addig az utóbbi esetben nincs. Eszerint a cigányokon kívül etnikai kisebbség pl. a ruszin népcsoport, mert ruszin állam nincs. A jogok szempontjából viszont ennek nincs semmilyen jelentősége.

Nemzetiségeinkről

Hazánk területén történelmünk folyamán mindig többféle nemzetiség élt egyidejűleg. A nemzetiségi összetétel, az egyes nemzetiséghez tartozók számának megállapítására a népszámlálások tettek kísérletet. Magyarország területén az első népszámlálást II. József uralkodása idején, 1784–87 között hajtották végre. A kérdőív nemzetiségre vonatkozó kérdést nem tartalmazott. A lakosság nem-

ZALÁN TIBOR

AMERIKA

KÖRÜLÍRÁSOK

MUNKAPAD

ÚJ FORRÁS KÖNYVEK

13

zetiségi összetételéről adatot szolgáltató első népszámlálást 1850–51ben tartották. Közvetlen módon magát a nemzetiséget kérdezték, a közvetett kérdések közül pedig az anyanyelvet, az anyanyelven kívül beszélt nyelvet vagy nyelveket, a vallást, valamint az állampolgárságot tudakolták több népszámlálás során is. Az anyanyelvet – mint a nemzetiségi hovatartozás egyik legfontosabb kérdését – 1880 óta minden népszámláláskor megkérdezték. A nemzetiség konkrét kérdése első alkalommal 1941-ben kapott helyet a népszámlálási kérdőívben. A nemzetiségi összetétel alakulásáról az 1850-es népszámlálás szerint a történelmi Magyarország területén a népességnek több mint háromötöde volt nem magyar nemzetiségű. A magyarok száma 4,8 millió volt, a következő legnagyobb nemzetiség a román, amelyhez 2,2 millió személy tartozott, 1,7 millió szlovák, 1,4 millió német, 1,2 millió horvát, csaknem 1 millió szerb, a ruszinok száma közel fél millió, az akkor nemzetiségként összeírt zsidóké negyed millió, a cigány nemzetiséghez tartozóké pedig 83 ezer volt. Az ország Szerb-Vajdaság, Horvát-Szlavónia, Erdély és a Határőrvidék nélküli területén élt a történelmi Magyarország magyar nemzetiségű lakosságának 78 százaléka, e területen a nem magyar nemzetiségűek aránya 51 százalék volt. 1880-ban az ország lakosságának csak 45 százaléka volt magyar anyanyelvű. 1910-ben a lakosság 54,6 százaléka vallotta magát magyar anyanyelvűnek, román anyanyelvűnek 16, szlovák 11, német 10 százalék, a többi hazai kisebbség anyanyelvét vallók 1–3 százalék között voltak.

Az I. világháborút követően Trianon következtében a korábban soknemzetiségű Magyarország lakosságának nemzetiségi összetétele jelentősen megváltozott. Az országhatár megváltoztatásával nemcsak területének és népességének

jelentős részét, hanem nemzetiségeinek túlnyomó hányadát is elveszítette, és velük együtt a magyarok egy része is országhatáron kívülre került. A mai országterületen élők nemzetiségi összetétele lényegesen nem változott, az arányuk viszont mostmár csak mintegy 10 százalékot tett ki. A következő (1930. évi) népszámláláskor némileg nagyobb változást regisztráltak. A magyar anyanyelvűek aránya meghaladta a 92 százalékot. A II. világháborúig a nemzetiségi összetétel döntően a nyelvi asszimiláció miatt, majd a trianoni döntést követően az országhatár megváltozása miatt, a II. világháború után pedig kényszerű, vagy önkéntes népesség mozgások miatt és nem a nyelvi asszimiláció miatt változott meg. A nyelv többet jelent a szűken értelmezett anyanyelv használatnál. A kultúra értékeit legtömörebben, legtartósabban megőrző és hagyományozó eszköze a nyelv, és írott formája a könyv. Az anyanyelven írott könyvek és a könyvtár az, ahol nemcsak az anyanyelvből sarjadt irodalmat, de népe kultúrájára és az egyetemes kultúrára vonatkozó ismeretanyagot találja meg az olvasó. A nemzetiségi könyvtárigénye és könyvtári ellátása szinte egyet jelent a nemzetiségi kultúra fenntartásával, egységének megőrzésével, a naprakész tájékoztatással, a nemzeti kultúra állapotával.

A nemzetiségi könyvtárellátás

A magyarországi nemzetiségek szervezett könyvtári ellátása alig két évtizedes múltra tekinthet vissza. Igaz, hogy a népkönyvtári hálózat kialakulásával párhuzamosan számos, nemzetiségek által lakott területre juttattak el központi alaptól nemzetiségi könyvanyagot, ez azonban sokszor csak egyszeri juttatás volt és hamar elavult. A tudatosabb állománygyarapításról, a tervszerűbb nemzetiségi könyvtári munkáról csak 1969 után beszélhetünk. 1969-ben a Könyvtártudományi Módszertani Központ felmérést végzett, hogy reális képet kapjon a nemzetiségi lakosság könyvtári helyzetéről, anyanyelvi könyvellátásáról és olvasási kultúrájáról. Megállapították, hogy a hálózat adott: minden településen van könyvtár, iskolai könyvtár is működik valamennyi oktatási intézményben. Sajnos, legtöbbjük helybenolvasási lehetőség nélküli, nem kellően feldolgozott, kis könyvgyűjtemény, gyenge a könyvtárosok szakmai felkészültsége, a nemzetiségi nyelvet csak elvétve ismerik. A meglévő állomány nagyrészt elavult, a felmért 460 település egyikén sem volt megfelelő. A községi iskolákban csak 10-15 nemzetiségi nyelvű könyv volt. A 24 nemzetiségi tannyelvű általános iskolában 200-300 könyv, a gimnáziumok nemzetiségi könyvállománya 1500-2000 kötet, a román gimnáziumban 3000 kötet. Az újságok terén több helyen még a hazai nemzetiségi lap sem volt megtalálható. A nemzetiségi lakosság kb. 30 százaléka volt olvasó, de anyanyelvén kb. 20 százaléka olvasott – olvashatjuk S. Benedek András: Nemzetiségi könyvellátás – olvasók és könyv nélkül c. cikkében a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1990/6. számában. A szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez c. dokumentum is említi a körzeti funkciót betöltő központok szerepét a kis falvakban élő nemzetiségi lakosság anyanyelvi olvasmánnyal való ellátásában. Világossá vált, hogy ugyanabban a keretben kell megoldani a nemzetiségek könyvtárügyét is.

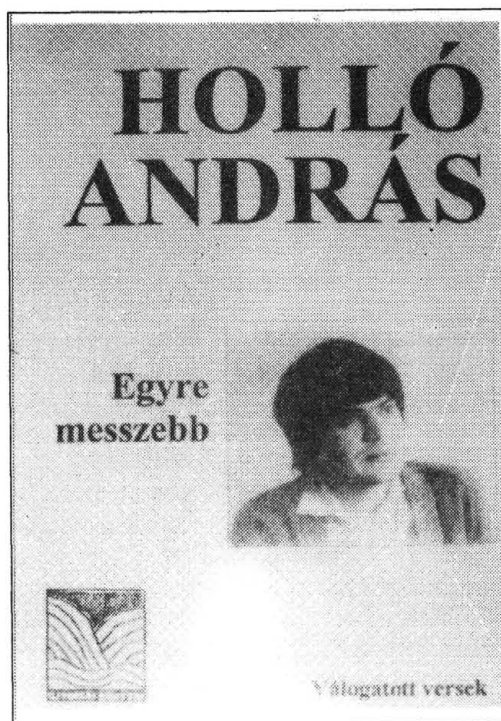
A Művelődési Minisztérium Könyvtári és Nemzetiségi Osztálya által kiadott „Irányelvek a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának továbbfejlesztésére” c. dokumentumban a kettős ellátás elvét kínálta. Ez azt jelentette, hogy a lakóhelyi könyvtáron kívül azok támogatására és irányítására a megyei, ill. esetenként városi könyvtárak keretében olyan hálózati bázisok épülnek ki, amelyek egy megyében vagy annak határain túl felelősek a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának megszervezéséért és biztosításáért. Így jött létre a mai, 16 báziskönyvtárból és 450 könyvtári egységből álló hálózat. Az Irányelvek azt javasolták, hogy a báziskönyvtárak tevékenységét először az állomány kiépítésére, másrészt a módszertani gondozás megindítására kell koncentrálni. Az állományt úgy kell fejleszteni, hogy ki tudja elégíteni a hatókörébe utalt nemzetiségi lakosság legfontosabb rétegeinek magasabb szintű igényeit, illetve letétekkel képes legyen bővíteni a helyi könyvtárak nemzetiségi nyelvű állományának választékát. A módszertan területén a báziskönyvtárak szervezzék meg az állománygyarapítás irányítása mellett a letéti ellátást, a továbbképzést és az irodalompropagandát. A báziskönyvtárak koordinációs központi feladatait 1978-tól az Állami Gorkij Könyvtár, majd jogutódja az Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Koordinációs és Módszertani Központja látta és látja el. A könyvtárak könyvellátását a Művelődési Minisztérium által biztosított központi támogatás segítette, évi 800 ezer forintos nagyságrendben. A koordinációs központ által kiadott „Nemzetiségi Új Könyvek” állománygyarapítási tanácsadó segítségével, illetve a Könyvtárellátó közreműködésével a 80-as évek végéig több mint 10 ezer féle német, szerb-horvát, szlovén, szlovák és román könyv jutott el a nemzetiségi könyvtárakba, közel 320 ezer példányban.

Ugyanakkor Lukáts János: Utjelzőkövek és világítótornyok c. cikkében, amely a 3K 97/5. számában jelent meg, olvashatjuk azokat a gondokat, problémákat összefoglalóan, amelyek miatt az Irányelvek a gyakorlatban alig-alig realizálódtak. 1945 után a négy évtized alatt nagyban vagy egészben megszűnt, illetve a minimálisra korlátozódott a nemzetiségi nyelvű oktatás, eltűntek a helyi nemzetiségi olvasóköri és könyvgyűjtemények (részben beolvadtak a helyi könyvtári hálózatba, részben a nemzetiségi szövetségekhez kerültek). A legnagyobb kárt azonban az anyanyelvi kultúra szenvedte. A nemzetiségi anyanyelvhasználat egyre inkább a családi körre szűkült. A fiatalok kétnyelvűek lettek, majd végzettségük és munkahelyük egyre inkább a magyar nyelvhasználat felé fordította őket. Az 1990-es évek kezdete a magyarországi nemzetiségek számára is sok tekintetben a megújulást jelentette.

A nemzetiségek magyarországi helyzetének rendezésében fontos állomást jelentett a törvényi szabályozás 1993-ban, amely 13 magyarországi nemzetiséget ruházott fel azzal a joggal, hogy saját politikai szervezetet, oktatási és kulturális intézményt, valamint saját sajtót működtessen és állandó műsoridőt kapjon a magyar tömegkommunikációs eszközökben. A törvény nemzetközi mértékben is elismerésre méltó esélyt adott a Magyarországon élő nemzetiségeknek.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya 68. paragrafusával valamint az 1993. évi LXXIII. törvény az etnikai kisebbség jogairól rendelkezik.

Tehát ma Magyarországon a törvények biztosítják, lehetővé teszik a magyarországi nemzetiségi könyvtárak létét és fejlődését. Hogy ezek a törvények hogyan valósulnak meg, milyen tartalommal töltjük meg őket, az állampolgárokon, ezen

a területen természetesen rajtunk, könyvtárosokon is múlik. Hisz minden törvény annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. Reméljük, hogy az elkövetkezendő időszakban a magyarországi kisebbség és etnikum minden félelem, előítélet nélkül vállalhatja saját nemzetiségi voltát, népének kultúráját, értékeit, anyanyelvét, tehát saját identitását.

Ahhoz, hogy a magyarországi nemzetiségi identitásának megvalósulásához, kiteljesedéséhez valóban jó színterei legyenek a könyvtárak, elegendő számú nemzetiségi nyelvet oktató tanárra, iskolára, tankönyvekre és könyvekre van szükség. Korszerű nemzetiségi könyvtári ellátásról akkor lehet beszélni, ha a könyvtárak teljeskörűen és teljesjogúan demokratikus intézmények, amelyek minden tekintetben megfelelnek a kor igényeinek. A fejlett könyvtárüggyel rendelkező országok – pl. a skandináv államok, vagy Nagy-Britannia, vagy az USA – ezen elvek alapján alakították ki az 1960-as években a kisebbségeknek azt a könyvtári ellátását, amelyet ma is példaként emlegetünk. Ezekben az országokban nem jelent többet ez a kérdés, mint azt, hogy minden olyan település könyvtárában legyen nemzetiségi dokumentum állomány, ahol az ottlakó kisebbségek száma eléri a 100-at. Ennek megvalósulásához mindannyiunk munkájára szükség van. És én ennek megvalósulását kívánom az otthoni és az itteni nemzeti és etnikai kisebbségeknek egyaránt.

Nemes Erzsébet

Kontinensünk mai gyermekkönyvtári világa

Egy francia gyermekirodalmi lapszám – közelről

Szemlesorozat 2.

A rákmenetben, azaz az időben visszafelé haladó sorozati lapszemlénkben, amelyben a *La Revue des livres pour enfants* című francia gyermekirodalmi/gyermekkönyvtári szakfolyóiratban tallózunk (ld. 3K 1999. április), ezúttal egyetlen számot mutatunk be. A kéthavonta megjelenő periodikumnak ez az 1997 áprilisi száma voltaképpen „átlagos”. Így végezetünk vele egyfajta „mintavételt”, mert tanulságosan példázhatja, hogy milyen szakmai információkhoz jut hozzá a francia gyermek- és iskolai könyvtáros, illetőleg az olvasásra nevelő pedagógus, a könyveskereskedő.

A címlap, a hirdetések, a gyorsinformációk

E szám címlapján gyermekkönyv-illusztráció: egy, különös álatokról szóló és az adott időszak egyik legkitűnőbb ismeretterjesztő kötetből való. A hátsó borítón a Gallimard kiadó hívja fel a figyelmet: húsz éves az egyik ifjúsági sorozata, ez a „reklám” csak egy idézet: az egyik szerkesztőtől való (az illető egyben a francia nyelv egyetemi tanára is). Érdemes kiemelni „Az olvasástól az irodalomig” című írásából való gondolataiból néhány részt: „Vannak könyvek, amelyek más könyvekhez kalauzolnak, mások meg felnyitják a világot...A gyerekek nem szeretnek olvasni? Juttassuk el őket az olvasás öröméhez. Az ember nem olvasónak születik, azzá válik erőszakmentesen, lépésről lépésre. Könyvről könyvre, szinte úgy, hogy észre se veszi az ember, mielőst felnő, felfedezi az olvasás örömet. ... Az olvasástól egyszer csak az irodalomhoz érkezik a személy.”

A lapot Párizsban, a *La Joie par les livres*-ben (hivatalos nevén immár: A gyermekkönyvek nemzeti központja) vagyis egy jól működő központi gyermekkönyvtárban szerkesztik. Ennek az intézménynek több fővárosi „telephelye” van – az „interkulturális” részlegben a franciául beszélő, olvasó un. frankofon országok számára ennek a Revünek a társlapját adják ki (ennek, a *Takam tikou*-nak 97-re még csak 6 száma jelent meg) – ezt is a belső borítón hirdetik. A lap persze – a mi fogalmaink szerint – nem olcsó: a mi fizetőeszközünkre átszámolva a Frankot az évi hat szám kb. 7000-be kerül (a könyvesboltok olcsóbban jutnak hozzá).

A lap első tíz oldalán információk szerepelnek: ebben irodalmi díjakról, versenyekről, szakmai továbbképzésekről, kiállításokról, gyerekszínházi rendezvényekről, új bibliográfiákról és egyéb szakkiadványokról adnak tömör, rövid híreket. Az *Újdonságok* – ez a gyermekkönyvtári Új Könyvek – rovat kb. két ívet tesz ki (a recenzorok betűrövidítéssel szerepelnek, de a munkatársak névsora a

kolofonban megtalálható). A rovat élén egy *Kalapot le!* kiemelés szerepel: itt a tárgyidőszak gyerekkönyv-sztárjait mutatják be – egy mesekönyv, egy Ramuz-kötetnek fiatalok számára készített, illusztrált változata, a furcsa állatokról szóló ismeretterjesztő könyv és egy, az óceánokról tanító CD-ROM ... A műfajonként és szakterületenként tagolt, értékelő-ismertető recenziók szakasza jön ezután. Ami igen fontos: a képi megjelenítésre, az illusztrációkra igen nagy nyomatékkal hívják fel a szerzők a figyelmet.

Mielőtt a szakcikkeket ismertetnénk, lapozzunk a szám végére: itt van a folyóiratszemle helye – könyvtári, irodalmi, gyermekirodalmi, nyelvészeti, képzőművészeti cikkekre hívja fel egy szakrecenzens a figyelmet. Ez is jelzi: a gyermekek olvasásának ügye igen komplex; van, amire az olvasáspedagógus figyelmét hívják fel, van amit a gyereklapokból szemelnek ki – hogy ajánlható legyen a fiataikorúaknak.

Az információknak e modern dzsugelében – ez a francia szellemmel, ízlésesen szerkesztett, a modern amerikai kultúrát sem megvető – „röví” jó kalauznak látszik.

A szakcikkek

A lap „érdemi” főrésze – a lap tematikájának megfelelő – rovatokból áll. „Az olvasó jegyzete” – ez az első rész, amely két közleményt fog át. Az első cikk egy módszertani sorozatot szemlél és elemez: pedagógusok és olvasáspedagógus kezébe szánták e könyveket. „A költészet és az iskola” című munkáról szól egy másik szerző – írásának poétikus a címe, de a tartalma igen alapos szakértelemre vall: „A költészet: a pillanattól az örökkévalóságig”.

Az 1997-es IBBY-díjat (International Board for Young People, a díjat most már a híres japán lap, az *Asahi Shimbun* is szponzorálja, így most már IBBY–Ashai a díj hivatalos neye) az „Olvass velem” című könyv nyerte el. Erről és a díjosztó zsüri egyik tagjával folytatott interjú alkotja a második blokkot.

Külön egységet képvisel egy cikk, ami a kórházba kerülő gyerekek olvasásáról értekezik. Ezt követően egy francia gyermekkönyvtáros, olvasáskutató – több mint húsz klasszikusnak számító irodalmi művet véve alapul – tanulmánya jön az ifjúsági regényekben szereplő misztériumokról.

„Időszerűtlen olvasmányok” – ebben a rovatban régi gyermekirodalmi könyvek és lapok kerülnek terítékre. Ezúttal a „Perinette” (egykorú gyereklap) kiadásában 1886-ban megjelent különös ’régiséget’ dolgoz fel a szerző. A regény címe, amelyet a szerző elemez (az illusztrációkkal együtt), a következő: „Doktor Candez öt hollójának meglepő históriája”.

Tudjuk, hogy francia földön komoly becse van az irodalomnak, a gallok nem véletlenül büszkék a literatúrájukra. Úgy tűnik, hogy a gyermekkönyveket, a gyermek-kultúrát is megbecsülik. Jómagam sokra tartom a magyar irodalmat... Nem kéne valami jót eltanulni a franciáktól?

Fogarassy Miklós

A Networkshop '99 számítástechnikai konferencia 3. rész

A Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán március 29. és április 1. között megtartott konferencia előadásaiból készült összeállításunk előző két részét a 3K júniusi és júliusi számában találhatja meg az olvasó.

Új szolgáltatás a Pro Patientén: Merck Manual Home edition (Glanz János M.D., Tornóci László, SOTE)

A Pro Patiente Health & Medicine 1995-ös indulása óta törekszik arra, hogy hasznos információkkal szolgáljon nemcsak az orvosok, hanem a szélesebb körű érdeklődő közönség számára is. A SOTE Web-oldalán, a <http://www.pro-patiente.hu> címen elérhető a világszerte ismert, magyar nyelven 1998 decemberében megjelent könyv, a Merck Manual Home Edition Internetre adaptált változata.

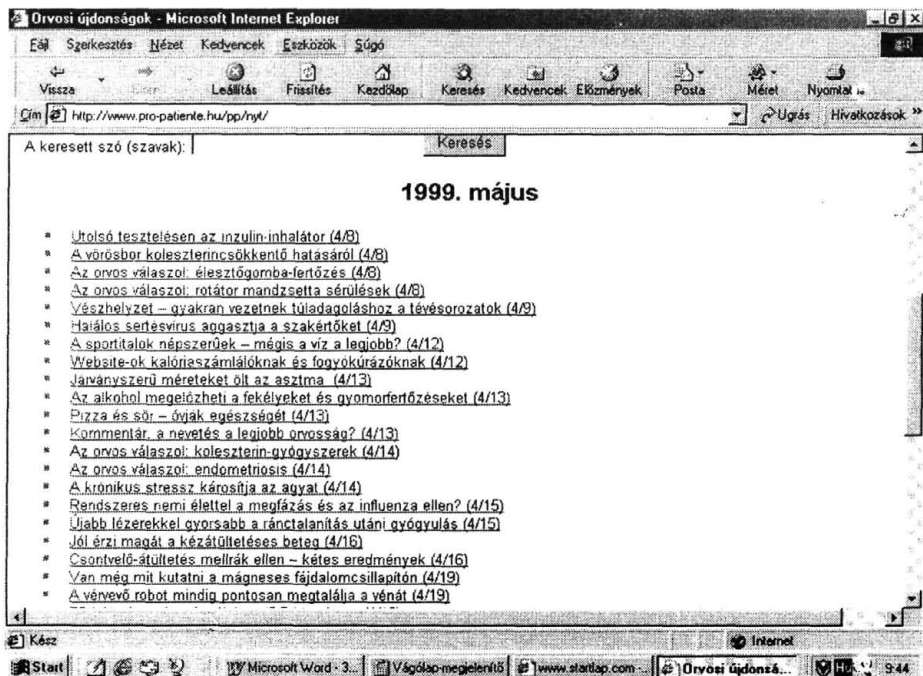
A Merck Manual of Diagnosis and Therapy című orvosi kézikönyvet a Merck & Co önálló, nonprofit tevékenysége keretében adják ki immáron 100 éve, magyarul MSD orvosi kézikönyv címmel először 1994-ben jelent meg a cég magyarországi leányvállalatának köszönhetően.

A világ legolvasottabb orvosi kézikönyvének – amelyet Albert Schweitzer Afrikában használt, s amelynek egy példánya megjárta a Déli-sarkot is Bird admirálissal – szerkesztői felfigyeltek arra a tényre, hogy bár a könyvet nem reklámozták, és nem is szánták az egészségügyben nem járatos közönség számára, mégis közel minden ötödik példányát a mindennapi olvasó vásárolta meg.

Az olvasók növekvő érdeklődése győzte meg a szerkesztőket, hogy széles rétegek szeretnének hozzájutni nagyjából ugyanazokhoz az információkhoz az egészségügyi kérdések és ügyek terén, amelyek általában az orvosok sajtójai. Ez a felismerés vezetett el a The Merck Manual – Home Edition című könyv, azaz a „házi kiadás” ötletéig.

A könyv elkészítése több mint öt évig tartott. Az angol nyelvű, amerikai kiadvány közel 200 – többek között pszichiátriában, onkológiában, kardiológiában, szülészetben és nőgyógyászatban, ortopédiában, neurológiában és gyermekgyógyászatban jártas – neves orvos és szakember munkája.

Az MSD orvosi kézikönyv a családban lényegre törő, „elemző” nyelven 1200 betegséget tárgyal, mindenki számára világos megfogalmazásban, a szív koszorúereinek betegségeitől a cukor-túlérzékenységen át a sportolással összefüggően előforduló megbetegedésekig. A magyar kiadásban szerepelnek az egyes betegségek hazai adatai, a gyógyszerek magyar nevei, valamint a beteget segítő hazai szervezetek elérhetőségei.

Az internet-változatban a Melania kiadó kérésére a könyv tartalomjegyzéke nem böngészhető hierarchikus sorrendben. A betegségek címszó és tárgyszó alapján kereshetők, az egyes fejezeteken belül a hasonló témákhoz linkek vezetnek, illetve a keresztreferenciák további ismeretekhez juttatnak el. A képek és képaláírások, táblázatok, kiegészítő információk előugró menüszerűen, a kikeresett HTML oldalról nyílnak. Az elképzelések szerint ebben később a szerver egyéb – bőséges – információanyagához, illetve a gyógyszeradatbázishoz integrálva a tematikus keresés is lehetséges lesz.

Adatbázis-szolgáltatás
a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen
(Szenteleki K.–Majzik Zs.,
Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, Budapest,
Matematika és Informatika Tanszék)

Az informatika ma már nélkülözhetetlen eszköze a gazdasági és társadalmi folyamatok irányításának, s így szerepe a minőségbiztosításban sem kérdőjelezhető meg. Főbb jellegzetességei:

- matematikai modellezésen alapuló tudomány, az adott szaktudományt segíti elemzésekkel, a vizsgált objektumok egzakt leírásával, szimulálásával a bonyolult rendszereket összefüggéseikben, dinamikájukban teszi vizsgálhatóvá;
- nagy mennyiségű információ feldolgozását, elemzését teszi lehetővé;
- célirányos matematikai modellezéssel párosul;
- interdiszciplináris tudomány, amely a különböző szaktudományok törvényszerűségeit foglalja rendszerbe, és ad közös nyelvet az összefüggések egységes tárgyalásához.

A definícióból látszik, hogy a *szakinformatika* lényegesen több, mint a számítástechnika, amit sokan sok esetben azonosítanak vele. Az informatika szerepének a vizsgálatokor kétféle közelítést alkalmazhatunk:

- tekintünk valamilyen rendszert, s azt vizsgáljuk, hogy annak megismerésében, szabályozásában milyen informatikai eszközöket lehet vagy kell használni,
- az informatikai eszközökből kiindulva nézzük meg azok felhasználási lehetőségeit az anyagi, gazdasági, természeti folyamatok megismerésében, szabályozásában.

Szakinformatikai eszközök és felhasználási lehetőségeik

Ha az eszköz oldaláról tekintjük az informatika használhatóságát, ezt az információs rendszerekkel kell kezdeni. *(Mintaként az előadás egy már működő rendszer célját, tartalmi felépítését és hasznosítási területeit ismertette. – F. L.)*

A magyarországi ágazati ökonómiai és marketingkutatások jelenleg kevés kivétellel nem vagy alig használják a matematika és az operációkutatás kelléktárát. Ily módon az ágazati szabályozási és piackutatási eljárások gyakran hiányosak, nem kellően megalapozottak, elsősorban a döntési folyamatban felhasznált szegényes eszköztár és eseti alkalmazás következtében. Magyarország gazdasági tö-

rekvései között egyre határozottabban rajzolódik ki egy, az Európai Unióhoz csatlakoztatható mezőgazdasági irányítási és szabályozási struktúra megvalósítása. A csatlakozási törekvés a jogharmonizáció és más nemzetközi előírások figyelembe vétele mellett ágazati információs rendszerek kialakítását, továbbá az információfeldolgozás módszereinek kötelező érvényű kidolgozását és megvalósítását is maga után vonja.

A kitűzött kutatási cél egy ágazati információs rendszer létrehozásához szükséges módszertan kidolgozása matematikai-informatikai-közgazdaságtani eszközök felhasználásával. A kialakítandó rendszer egyszerre kell, hogy megfeleljen az Európai Unió előírásainak, és alkalmazkodnia kell a hazai sajátosságokhoz és adottságokhoz is.

A cél érdekében elvégzendő kutatómunka legfontosabb fázisai:

- az adatgyűjtés módszertanának kidolgozása;
- az adatgyűjtés megvalósítása;
- a statisztikai értékelés módszertanának kidolgozása;
- az ágazati adatok kiértékeléséhez szükséges operációkutatás-módszertan kidolgozása;
- a módszertani kutatások eredményeinek alkalmazása konkrét adatbázis esetén;
- a primer és szekunder adatok szolgáltatásának módszertani kidolgozása;
- az adatszolgáltatás tesztelése.

E szempontok érvényesítése esetén lehetővé válik a különböző forrásokból származó információk összekapcsolása, felhasználása előrejelzésekhez, illetve ágazati, regionális szabályozási döntések viszonylag objektív megalapozásához

index - Microsoft Internet Explorer

Fő | Szerkesztés | Nézet | Kedvencek | Eszközök | Új

Visza | Leállítás | Feltöltés | Kezdőlap | Keresés | Kedvencek | Előzmények | Posta | Méret | Nyomtatás

http://www.kee.hu/borinfo/

BORINFO

 Helyi közéleti Nemzeti Tanácsa	 Hazai szőlő és bortermelés	 Oktatás, továbbképzés	 Események, rendezvények
 Szakigazgatási szervek	 Borunióztatás	 Kutatás	 Marketing
 Borvidékek	 Borverseny	 Szakirodalom	 Országjárás
 Természethelyi szőlőfajták	 Borbörze	 Törvények	 Külföld
 Potenciális termőterület	 A világ szőlő és bortermelése		

Keresési és Élelmiszeripari Egylet - Matematika és Informatika Tanszék

3 elem van hátra | Képfelöltése wh4news.gif | www.kee.hu... | Internet

Start | Microsoft Wo... | Vágólap-meg... | www.startlap... | index - Mi... | 9:52

is. Magyarország uniós csatlakozási kérelme következtében sor került a teljes mezőgazdaságot és élelmiszeripart, köztük a szőlő-bor ágazatot is magába foglaló EU-kérdőívek kitöltésére. Ennek során nyilvánvalóvá vált, melyik ágazatban milyen mélységű adatnyilvántartási, -értékelési és -szolgáltatási kötelezettségeket kell teljesíteniük az Európai Unió tagországainak. A pontosan meghatározott adatszolgáltatás mellett meghatározott, matematikai-statisztikai módszerek használatán alapuló előrejelzések teljesítését is előírja a tagországokban érvényes statisztikai törvény. A szőlő- és borágazatban két nyilvántartási rendszer van, amely adatokkal szolgál a modell feltöltéséhez. Az első a termőhelyi kataszter, amelynek célja, hogy nyilvántartsa és értékelje a területeket ökológiai szempontból.

Ez a kataszter 18 faktor (talajtípus, éghajlat, domborzati viszonyok stb.) alapján cluster-analízis segítségével a felmért területeket négy csoportba sorolja. A szőlőtermesztésre kiválóan alkalmas, alkalmas, feltételesen alkalmas és alkalmatlan területeket különböztet meg. A nyilvántartási rendszer tartalmazza az ültetvények többségét, valamint a szőlőtelepítésre potenciálisan alkalmas területek nagy részét is.

A nálunk fejlettebb mezőgazdasággal rendelkező Európai Unió tagországaiban már évtizedek óta működnek olyan információs rendszerek, amelyek számítógépekre és számítógépes hálózatokra alapozva naprakész nyilvántartással rendelkeznek az ágazat mindenkori helyzetéről. Eszerint a szőlőtermesztés esetében a borszőlő-, csemegeszőlő-, gyökér- és egyéb szőlőszaporítóanyaggal beültetett, illetve a kivágásra ítélt szőlőterületek nyilvántartása mellett a szőlőültetvények fajta- és korösszetételét, a hektáronkénti termésátlagokat hozamkategóriánként

és fajtánként, valamint az évi átlagos alkoholszintet területi bontásban is rögzíteni kell, továbbá valamennyi felsorolt kategóriában öt éves termelési trendek elkészítése is szükséges. Hasonló részletezettségű adatszolgáltatási kötelezettség vonatkozik a szőlőfeldolgozás, a borászat és borértékesítés területére is.

A HEGYIR programrendszer lehetővé teszi a bor eredetének termőhely, ültetvény és fajta szintű meghatározását. A termőhely- és ültetvényadatok tárolásának módszere messzemenően figyelembe veszi a Kecskeméti Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet által kidolgozott és alkalmazott adatstruktúrát, lehetővé teszi a forgalmi adatok – termelés, felvásárlás, értékesítés – teljes körű felvitelét, ami a származási bizonyítványok kiadását és azok a számítógépes követését lényegesen megkönnyítheti.

A BORINFO fő célja, hogy átfogó képet adjon a

- hazai és nemzetközi kereskedelem alakulásáról,
- a bortermelés és kereskedelem szabályozásáról,
- a hazai és nemzetközi eredetvédelmi követelményekről, minősítésekről,
- a termelésben érdekelt cégekről,
- a piaci és szakmai információkról.

Mindazonáltal a szolgáltatás nem problémamentes:

- viszonylag újkeletű a szőlő-bor szektor működését szabályozó törvény, így a megvalósításnak még csak a kezdetén járunk;
- nincs pénzügyi háttere annak, hogy referenciaállomások működtetésén keresztül építsük fel, teszteljük és vezessük be a gyakorlatba az ágazati információs rendszert.

Az adatok elsődleges kontrollja és gyűjtése az ország 22 borvidéki központjában valósul meg. Az országos adatok aggregálása a Hegyközségek Nemzeti Tanácsának, ezek szolgáltatása a Kertészeti Egyetem Központjának feladata. A szolgáltatott adatok a minisztérium és más szervezetek, személyek számára az interneten elérhetők.

Az adatszolgáltatás és az információáramlás iránya

A BORINFO internetes adatszolgáltató rendszer is a szőlő-bor ágazat részletes információs rendszerét képezi, s a hozzá kapcsolódó HEGYIR és az arra épülő BORIR programrendszerrel monitoring rendszerként nyomon követi a termelés – feldolgozás – értékesítés teljes folyamatát. A BORINFO eredeti változata 1994–95-ben készült a Kereskedelemfejlesztési Alap – ITB Hungary támogatásával. A jelenleg üzemelő internetes változat kialakítása a Phare, az OMFB IKTA és az FM támogatásával készül. A BORINFO alrendszereit a rendszer internetes nyitólapja szemlélteti. Az Internetre alapozott rendszer a hegyközségek adatbázisától a nemzetközi kapcsolatok integrálásáig rendkívül széles spektrumát fogja át az ágazattal kapcsolatba hozható adatbázisoknak.

Forrásmunkák jegyzéke:

1. Harnos Zsolt–Szenteleki Károly: Mezőgazdasági és élelmiszeripari információs rendszerek a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen Agrárkapcsolatok, II. évf. 2. 1995

2. Szenteleki K.–Horváth T.–Majzik Zs.: Az ágazati információs rendszerek létrehozásának problémái Networkshop 96 Debrecen, 1996.
3. Ittész A.–Szenteleki K. Gazdasági adatbázisok megbízhatóságának vizsgálata Georgikon Konferencia, Keszthely

Az információtechnológia harmadik korszaka **(dr. Buza Antal)**

A számítógépek teljesítményének növekedése, a programozási és adatbáziskezelési elméleti eredmények és gyakorlati megvalósításaik, valamint a számítógép hálózatok lehetővé teszik olyan adat- (információ-) tömegek elérését, amelyek technikai értelemben igen, de emberi értelemben mind a klasszikus emberi, mind a klasszikus számítástechnikai módszerekkel is kezelhetetlenek. Olyan tömegű és olyan gyorsan bővülő feladatok jelennek meg, amelyek megoldása elméletileg is új eszközöket kíván.

Az első korszak: a programozás kora

A számítógép-alkalmazás sok szempontból korszakokra osztható. Egy lehetséges megközelítés, amelyben az első korszaknak a programozás korszakát tekintjük. Ez a tömeges felhasználás első korszaka, amikor a számítógépet – többnyire valóban számítási (és döntési) műveletekből felépített – algoritmusok végrehajtására használták. Ebben a korban a kutatások és a megvalósítások is az algoritmusokra és minél jobb programozási eszközök kidolgozására koncentráltak.

A második korszak: az adatbázisok kora

A következő kor az adatbázisok kora. Annak következtében, hogy a számítógépeket nagy adathalmazok feldolgozására (is) tömegesen használni kezdték, „kiderült”, hogy a valós objektumokat leíró elemi adatok között – az ábrázolt valósággrészlethez illeszkedően – „objektív” kapcsolatok vannak, amelyek függetlenek az adathalmazt feldolgozó algoritmusoktól és ezek gépi megvalósításától, a programoktól. Az adatrészek közötti kapcsolatok megvalósítására megalkották az adatbázis-kezelőket. Amellett, hogy természetesen nem vesztek értékükből az algoritmusokra (~ programozásra) vonatkozó ismeretek, komoly elméleti kutatások foglalkoztak-foglalkoznak az adatbázisok elméletével és gyakorlati megvalósításukkal is.

A harmadik kor kapujában

Az első és második kor elmélete jól kidolgozott; számos gyakorlati megvalósítás született, tulajdonképpen napjaink számítógép alkalmazásai túlnyomórészt ezeket az elméleti alapokat és az ezekre épülő gyakorlati megvalósításokat használják. Sem az algoritmusok, sem az adatbázisok kutatása nem zárult még le. A sokprocesszoros rendszerek, a számítógép-hálózatok révén lehetővé vált sok

(igen sok) gép együttes felhasználása. A ma lényegében kizárólagosan használt Neumann-elvű számítógépektől eltérő elven működő gépek kutatása miatt például a párhuzamosíthatóság, a szétosztás kérdéskörében és még számos más téren folynak kutatások. Ezek elméleti értéke és gyakorlati jelentősége nem vitatható, de az „alaphelyzet” (az az alapfeladat, hogy a hardver adta lehetőséget a programozásban minél hatékonyabban használják ki, illetve hogy olyan hardver-megoldásokat építsenek, amelyek valamely feladathoz legjobban illeszkednek) többé-kevésbé közismert. Ezek a hardver-szoftver rendszer együttes teljesítményét növelő megoldások.

Pontosan ezek a nagyon nagy teljesítményű megoldások teszik lehetővé, hogy elárasszanak minket az adatok, amelyekkel saját feldolgozási képességeink és klasszikus módszereink miatt nem tudunk lépést tartani. (Ha például naponta 100 új hír jelenik meg kutatási területünkön, azokat sem megtalálni, de főleg elolvasni nem tudjuk egy nap alatt, és holnap újra megjelenik 100 új hír – láthatóan sosem érnének a végére.)

A harmadik kor – amely mostanában körvonalazódik – az ??? kora.

Az adatbázisok a valós objektumokról (meg)ismert adatok kapcsolatainak kezelését jól megoldják, a programozás a valóság folyamatainak leírását teszi lehetővé. E cikkben egy messze nem ilyen jól megfogalmazott feladatcsoport megjelenését és a megoldási módok egy részének mai elképzelését, kezdeti eredményeit szeretném bemutatni. A feladatok és a megoldások újszerűsége érdekes, izgalmas, az informatika tudományának egy új, jelenleg formálódó területe.

Az új igényekről

A számítógép egyetlen egy dologra – nevezetesen programok futtatására – alkalmas, így végső soron minden számítógépi megoldás programozási feladat. Ezzel az imént már röviden említett első két korszakban foglalkoztak. Az első két korszakba tartozó feladatcsoport már klasszikusnak tekinthető, viszonylag jól definiált célokat kutat és valósít meg. Minthogy minden feladat végül is programozási (és adatkezelési), így látszólag nem jelenhet meg a számítógép-alkalmazásban ezektől különböző jellegű új megoldás. Mégis: napjainkban egyre követelődőbbben, ezekre alapozva, de minőségileg más feladatok megoldásának igénye fogalmazódik meg. Az új igényeket megoldó rendszerek persze programok (lesznek), és minden bizonnyal adatbázisokat is használnak majd, de ezektől a klasszikus területektől eltérő új megfontolásokat (és majd megvalósításokat is) igényelnek. Lássunk egy csokrot ezekből:

Elárasztanak az adatok

A számítógépek, az adattárolók teljesítményének rendkívüli növekedésével és a számítógép-hálózat világméretű megépülésével óriási, néha ijesztő, rettenetes mennyiségű adathoz (nem biztos, hogy információhoz) jutunk. Ez hasznosan a klasszikus elektronikus és a klasszikus emberi módszerekkel sem kezelhető.

A klasszikus elektronikus rendszer persze technikailag képes eljuttatni hozzánk napi 500 levelet (akár napi 50000-et is, de azért ennyi levél néhány nagyon közismert embertől eltekintve, valószínűtlen; nagy cégekhez persze befuthat akár több is), de ha mi csak 200-at tudunk naponta elolvasni, és holnap megint

kapunk 450-et, akkor ez a klasszikus rendszer használhatatlanságát jelenti. Éppen ez a különbség az első két korszak – a programozás és az adatbázisok – klasszikus megoldásai és a harmadik korszak megoldásai között. Az első két korszak eredményei pontosan azt teszik lehetővé, hogy technikailag megoldható legyen a fenti példában szereplő sok levél (és sok más adat) gyors, biztonságos, olcsó ... eljuttatása a felhasználóhoz. A harmadik korszak feladata megoldani azt, hogy a felhasználó tényleg felhasználó legyen, hogy a felhasználó ezeket valóban és haszonnal tudja ténylegesen alkalmazni.

A bennünket elárasztó adatok valamilyen intelligens módszerrel végzett tényleges és hasznos kezelésére nemcsak a CÉL érdekében (minél megalapozottabb döntések, minél szélesebb ismeretek szerzése), hanem emberi-pszichikai ökből is szükség van. A már emlegetett példához hasonló esetekben, amikor – és a klasszikus módszereinkkel jogosan – úgy érezzük, hogy a legnagyobb lendülettel dolgozva sem tudjuk teljesíteni napi feladatainkat, mert azok egyre és állandóan halmozódnak, akkor sokunkban nagyon rossz pszichikai állapot alakulhat ki. A megoldhatatlanság érzése, a feladatok által hajszoltság és a kiúttalanság hangulata keríthet hatalmába, az egyre tornyosuló feladattömeg az alkalmatlanság féltelmét keltheti, ami a teljesítményt csökkentve még csak ront a valós helyzeten. Már csak e gond elkerülésére is jó lenne megoldást találni a nagy információtömegek kezelésére.

A nagy tömegű adatkezelés egyik tipikus alkalmazása, amikor valamilyen adott kérdésre keresünk választ vagy legalább azzal a kérdéssel kapcsolatos anyagokat. Ezekre kialakultak (és úgy gondolom, szép megjelenésük ellenére – képességeiket tekintve – ma még viszonylag primitív) keresőrendszerek.

Keresések – amikor a kérdés valamennyire konkrét

Tipikus alkalmazások azok a keresőrendszerek, amelyeket a köznyelv nem egészen helyesen „Internet-kereső” rendszereknek titulál. Keresés persze működhet egy gépen vagy egy intézményi/vállalati hálózaton is, és az Internet (vagy más nagy távolságú) hálózaton is. A lényeg az, hogy a keresőrendszer sok adathoz fér hozzá és keres. De hogyan? A mai keresőrendszerek teljesen vagy lényegében 1-1 (egy-az-egyben) keresést végeznek.

Hasonlóságok, szinonimaszótárak

A keresőrendszerek a megadott szavak előfordulásait képesek megkeresni, illetve egyre inkább kezelik a kis- és nagybetű különbségeket, az egy-két betűnyi eltéréseket, az ékezetes és a nem ékezetes betűk felcserélhetőségét. Hasonlóan több-kevesebb sikerrel szinonimaszótárak alkalmazása is lehetséges. E szolgáltatásokkal előfordul, hogy ha például Tót-ot adunk keresőszóznak, akkor a Totot, Thót-ot és Tóth-ot is figyelembe veheti a kereséskor. Ez hasznos, ha nem tudjuk pontosan az adott keresőszót, mert a kisebb nyelvi eltéréseket ezzel „át-hidalja”, de zavaró is lehet. Éppen emiatt az ilyen „rugalmasság” rendszerint ki-be kapcsolható. Ezek azonban nem oldják meg a nyelvi különbségeket.

Szótárak – fordítók

Ugyanazt a dolgot, ami minket éppen érdekel, számos nyelven más-más, egymásra cseppet sem hasonlító karakter- vagy ábrásorozattal nevezik/jelölik meg.

Ezek után nyilvánvaló, hogy a ténylegesen hozzáférhető információnak csak egy részét fogjuk megtalálni. Bár kétségtelen, hogy egy szótárakkal jól felszerelt keresőrendszer által megtalált összes szövegből az átlag európai nem sokra megy a kínai, arab, héber és ékírásos részekkel. Ezen a nyelvi fordító programokkal igyekeznek segíteni. Az élő nyelvek közötti számítógépes fordítással kiterjedt kutatások foglalkoznak, és igen sok nem vagy csak részben algoritimizálható feladat vetődik föl. Az elfogadható színvonalú fordító programokra feltehetően még sokat kell várni. A keresőrendszerek némelyike már ad fordítási szolgáltatást (néhány nyelv között), de ezek csak nyers (szótárszerű) segítségek.

A keresőszoftverek megfigyelhetik szokásainkat, és ezt felhasználva például figyelhetik az általunk gyakran felkeresett helyeken a tartalom megváltozását, erre figyelmeztethetik a felhasználót. Ezáltal – a keresőrendszer által feltételezett – érdeklődési körünkbe eső új hírek megjelenésére hívják fel a felhasználó figyelmét.

Ügynökök

Az ilyen megoldásokat ma többen úgynevezett agent-, azaz ügynökprogramok alkalmazásával képzelik el. A hétköznapi értelemben vett ügynök is a megbízója érdekeit képviseli, a megbízó érdekében jár el. Az ügynökprogram elnevezés tehát így a program feladatának jellegével jól összhangban van. Keresési szokásainkat is ügynök figyeli, és az adattartalom-változásokat is ügynökprogramok figyelik. Ezek egymással közlik, hogy valahol az ő ügynöki területükön (egy gép vagy kisebb hálózati egység gépei) mi változott, illetve hogy melyik felhasználói

ügynökprogram milyen változásokra kíváncsi. Az ügynökök valóban segítenek abban, hogy mielőbb értesüljünk a számunkra érdekes hírekről. A barátságos ügynökprogram tényleg csak megbízásunkból tevékenykedik, csak tudtunkkal, általunk szándékosan engedélyezett módon jár el. Vannak azonban – felhasználói nézőpontunkból nézve – barátságtalan ügynökök is. Ezek is valakinek az érdekében járnak el, egy-egy kereskedő cég, bank, utazási iroda stb. számára figyelik szokásainkat vagy pl. a munkaadó figyelteti, hogy mire használjuk a számítógépet stb. Az ilyen ügynökök ténykedésének hatásaként kapunk – látszólag teljesen ismeretlenül – vásárlási, üdülési ajánlatokat, letolást a főnökünktől vagy sok-sok számunkra kellemes, vagy éppenséggel zaklatásként ható megkeresést. Közbevetőleg: érdekes, hogy a vázolt lehetőségek a kultúráknak, társadalmaknak és ezáltal a jogrendszereknek is gondot jelentenek. A számítógép használatát és azzal kapcsolatos szokásaink megfigyelését sokan és sok helyütt a magánéletbe való beavatkozásnak tekintik, s ennek megfelelően próbálnak jogi védelmet kialakítani. Elgondolkodtató, hogy a világméretű hálózaton folytatott tevékenység nyilvános-e vagy sem. Nagyon sokak „szeme láttára” tesszük, amit teszünk. Persze: általában a hétköznapi életben sem igen tiltakozhatunk, és nem is tiltakozunk, ha nyilvános helyen, utcán, kirándulóhelyen lefényképez minket egy turista vagy bárki más. Ha eközben éppen olvasunk valamit, akkor az is látható lesz, hogy éppen mit olvastunk. Azt azonban már nem biztos, hogy szívesen vennénk, ha például az éppen olvasott levél tartalma is a felvételre kerülne. A számítógépen működő barátságtalan ügynökprogram pedig éppen ezt teszi. Nem azt rögzíti, hogy mikor, hol használjuk a számítógépet, hanem azt, hogy mire.

Keresések – amikor a kérdés is kérdéses

Amikor nem tudjuk feltenni a kérdést, vajon egyáltalán akarunk-e valamit tudni? Igen! Mit? Amit csak meg lehet tudni! Ez persze kicsit játék a szavakkal. Közlelebbről arról szól ez a dilemma, hogy nagy adathalmazok elemzésével a tárolt adatokban rejlő, eddig nem ismert összefüggések is feltárhatók. Sok alkalmazás igen nagy mennyiségű adatot gyűjt, akár évtizedeken keresztül. Ez nem meglepő. Ilyenek pl. a termékkövetési, ügyfélforgalmi, vásárlási adatok. Sokkal döbbenetesebb, hogy a gyűjtött adatok nagy részét (egy IBM-felmérés szerint 80–90 %-át) a klasszikus rendszerek nem használják. Csak esetleges hibavizsgálatok alkalmával veszik elő a korábban tárolt adatokat. Az ugyanarra vagy hasonló eseményekre vonatkozóan tárolt adatok pedig rejtett összefüggéseket is tartalmazhatnak, amelyekből hasznos információk szerezhetők.

A rejtett információ keresése: az „adatbányászat”

Adatbányászatnak (Data Mining) azt a tevékenységet nevezik, amely az adatok elemzésével a bennük rejtett módon meglévő összefüggéseket igyekszik felfedezni. Az adatbányászat – a statisztikai és a mesterséges intelligencia körében alkalmazott tudásfelismerési eljárásokat alapul véve – sajátos adatbányászati algoritmusokat kutat. Már vannak adatbányász-szoftverek, ezek használatával gyakorlati eredmények is születtek már. Az angliai SafeWay élelmiszerbolt-hálózat a vásárlói szokásokat elemzi, és ehhez igazítja az áruk elhelyezését, a kedvezményes akciókat. Zavaresetek kiszűrésére is alkalmas az adatbányászat. Bankok adatbányászati szoftverekkel a gyanús bankkártya- és átutalási akciókat igyekez-

nek kiszűrni vagy teleföntársaságok az illegális hívásokat próbálják felismerni. Orvosi alkalmazások nagy (egyetlen orvos által áttekinthetetlenül nagy) populációk adatait elemezve adatbányász módszerekkel a tünetek és következmények, kezelések és eredmények olyan összefüggéseit keresik, amelyek a korai felismerésre, a minél korábban alkalmazható megfelelő kezelésre, a megelőzésre használhatók. Ipari alkalmazásokban az alapanyag és a termelési paraméterek, valamint a termék adatai közötti összefüggéseket tárják fel. Valójában e feladatkörnek korai gyökerei és így kidolgozott módszerei is vannak. Nevezetesen a hírszerzésben ez a klasszikus feladat. Felismerni a hírmorzskákból a tényleges információt, kiszűrni a hamis híreket. Ezek az eljárások azonban eredetileg kézi, sokszor heurisztikus módszerek, speciális, például viselkedés-lélektani megfontolásokat is felhasználó és főleg titkos módszerek.

Az adatbányászat alapanyagai nagymértékben objektív, remélhetőleg nem manipulált adatok, így esély van arra, hogy tisztán elméleti megfontolásokkal készített algoritmusok ténylegesen meglévő – csak éppen eddig fel nem ismert – összefüggéseket tudnak feltárni. Az „igazi” adatbányászat előfeltételezések nélkül kezdi tevékenységét. A módszerek azonban alkalmasak kívülről (a felhasználótól) kapott hipotézisek (feltételezett összefüggések) megerősítésére, illetve elvetésére is.

Több cég készített adatbányász-szoftvereket, az egyik legismertebb az IBM Intelligent Miner programrendszere.

Elárasztanak a levelek

„Csak” a nagy mennyiségű e-mail áttekintése, a lényeges információ megtalálása rendkívül sok időt vehet igénybe. Ez adott esetben a valós alkalmazásban súlyos következménnyel járhat, gondoljunk arra, ha a rendőrség a keresett személyre/tárgyra/eseményre vonatkozó és hozzá már beérkezett valamely fontos információt csak órákkal később vesz észre, az sokkal kevesebbet ér, és az eredményességet jelentősen rontja. Más környezetben: ha az orvos a betegre vonatkozó ismereteket sok elkülönült rendszerből kapja/kapná, akkor azokkal nem is foglalkozik, vizsgálatokat megismétel, szituációkat nem ismer fel elég gyorsan, ami anyagilag is, eredményességét tekintve is sokkal rosszabb megoldáshoz vezet annál, mint ahogyan meg lehetne oldani a feladatot.

A döntésekből (a pillanatnyi, esetleg korábbi állapotokat és a döntést kapcsolatba hozva) a rendszer „tanulhat” is. Ezt nehezíti, hogy a döntésben szerepe lehet a rendszer által nem kezelt, nem ismert információknak is. (Itt feltehetően semmilyen értelemben nem szabad valamilyen „zárt világ” feltevést alkalmazni.) Igaz ugyan, hogy a döntésben szerepet játszó ok(ok) a rendszerben megkérdeshetők, kikényszeríthető valamilyen válasz, és ha ezeket korrekten adják meg, a tanulásra jobb az esély. A tanulás eredményei lehetnek később felkínálható döntési változatok, esetleg algoritmusképző ismeret is előállhat. (Szakértői rendszerekben alkalmazott módszer, hogy a szakértői tudást – amelyet a szakértő sem fogalmaz meg, de alkalmaz – így felfedjük.)

A legtöbb levelezőrendszer lehetővé teszi, hogy a leveleket (még olvasásuk előtt) különböző halmazokba csoportosítsuk. Ez lehetséges a feladók csoportjai szerint, a feladó által a „subject” (tárgy) mezőbe írt szavak alapján, esetleg a levél tartalmának vizsgálatával. Valójában azonban, mivel a feladóra alig lehet hatni

abban, hogy a „tárgy” mezőt hogyan használja, ez megbízható, algoritmizált módon nem kezelhető. A személyes levélfeldolgozást kétségtelenül egyszerűsíti, hogy egyes rendszerek már szinonimaszótárakat is tudnak használni, ezzel valamelyest segítik az egy tárgykörbe tartozó levelek felismerését. A szinonimaszótár „öntanuló” módon bővíthető is, annak megfigyelésével, hogy az alkalmazó „kezel” hogyan csoportosítja leveleit.

Megnőnek a rendszerek

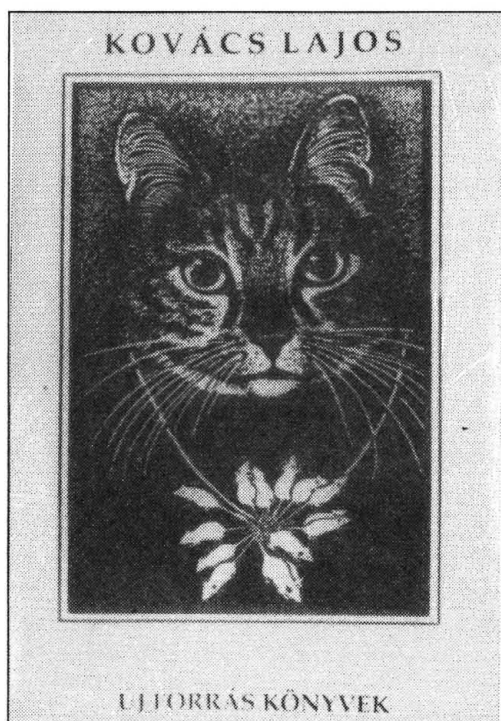
A számítástechnikai kapacitások lendületes növekedése egyre inkább megadja a lehetőségét, a felhasználói területek pedig egyre inkább igénylik a nagy (minél nagyobb) valós rendszerek adatkezelési feladatai megoldását is. E nagy rendszerek igen bonyolultak, összetettek lehetnek: számos, önmagában is eléggé bonyolult és sokszor önállóan tekinthető, működő rendszer együttesét alkotják. Az ilyen nagy rendszerek „komplex” adatkezelési feladatát bonyolultságuk miatt sem, de például elkülönült tulajdonosi-irányítási rendszerük miatt sem célszerű (talán nem is lehet) olyan egységes rendszerben kezelni, amely minden apró részletet korrekten megold. A minél nagyobb rendszerek folyamatai is egyre kevésbé algoritmizálhatók, sok ponton és szándékosan megmarad bennük az előre nem algoritmizált emberi (vezetői) döntés lehetősége. Ugyanakkor a minél jobb emberi döntések elősegítése érdekében meg kell oldani a sokfelől érkező információk megfelelő előfeldolgozását, egységesítését, az alkalmazó (döntéshozó) számára legalkalmasabb megjelenítését. E – részleteiben még nem is egészen pon-

tosan megfogalmazott – feladatcsoport elméleti vizsgálatával és gyakorlati megvalósításaival foglalkozni kell, ezt is a harmadik korszakban megoldandó feladatnak tekintjük.

Gondoljunk például egy bonyolult nagyvállalat vagy akár a nemzetgazdaság irányítására. Az irányítás megvalósításához számos – minél több – információra van szükség az érintett területekről. Ezek sok szempontból önálló életet élnek, és természetesen van információs rendszerük is. Az információs rendszerek többnyire és tendenciájukban egyre inkább elektronikus rendszerek, és az érintett terület (cég) adatfolyamatait egyre szélesebben felölelik. Egy-egy terület információs rendszere kialakításánál indokolt szempont lehet az, hogy a kialakított rendszer a konkrét valós rendszerhez a lehető legjobban illeszkedjen, és ehhez választják a hardver/softver-megoldásokat. Így egy összetett valós rendszer információkezelését területenként többféle számítógépes adatkezelő rendszerrel valósítják meg. E rendszerek egységességét még vállalaton belül sem biztosan indokolt megkövetelni. (Sőt ez talán nem is valósítható meg. Például nemzetközi cég különböző országokban működő részlegei más-más adórendszerhez kell, hogy illeszkedjenek, a céget mégis egységes rendszerben szemléli a cégvezetés). Nemzetgazdasági szinten nézve pedig nem is oldható meg, mert nem valószínű, hogy bárhol is a cégekre kívülről (pl. törvényekkel) egységes rendszer használatát kényszeríteni lehetne, ami persze szakmailag sem volna megfelelő megoldás.

A megoldandó feladat megfogalmazható oly módon is, hogy (nagy számú) különböző elektronikus adatfeldolgozó rendszerekből származó információkat kívánunk (mert a gyakorlati élet kívánja) feldolgozni.

Ha az együttes feldolgozás algoritmizálható, akkor a különböző rendszerekből érkező – szempontunkból alapinformációknak tekinthető – információk alakja és terminológiai különbözőségei elvileg kezelhetők, mert a valamilyen egységes alak (szintaktika) és terminológia (a használt mértékegységek, az ugyanazon dologra használt megnevezések egységesítése...) (szemantika) használata előírható, konvertáló rutinokkal megvalósítható. Gyakorlati gondokat persze ez is felvet, mert ha a környezet rendszeresen változik (s ez, minél nagyobb rendszert tekintünk, annál inkább általános), ha a szintaktikai és szemantikai konverziókat mindig egyedileg oldjuk meg, akkor azokat nem vagy hibásan is kivitelezhetik, és ennek felismerése sem nyilvánvaló. [Pl. az, hogy a vállalat szerzőszám-nyilvántartó rendszerében a *szerszam* szó a szerszámok azonosítója, egészen természetes, de nem természetellenes az sem, ha a vállalat szerződés-nyilvántartó rendszerében ez a szó (*szerszam*) a szerződések azonosítója]. Amikor a teljes vállalati adatbázist használjuk, – amelyet logikailag akkor is egynek tekinthetünk, ha fizikailag több részben valósítják meg – akkor mi a *szerszam*? Nyilvánvalóan rengeteg félreértés, zavar forrása lehet. Persze a fordítottja is előfordulhat, amikor ugyanannak a dolognak sokféle nevet adnak, honnan lehet tudni, hogy melyik megnevezések jelentenek a valóságban azonos dolgokat? Ha az együttes feldolgozás nem algoritmizálható, hanem egy döntéshozó személyt kívánunk a döntésekhez szükséges információkkal ellátni, a helyzet még nehezebben kezelhető. Megkaphatja persze levelek (e-mailek), táblázatok, adatbázisok formájában az „összes” információt, de ez gyakorlatilag nem szolgálja jól a működést. Ha a döntéshozó minden táblázatból, a sok levélből maga bogarássza ki a számára éppen érdekes részleteket, ez rengeteg idejét veszi el az érdemi, hasz-

nos munkától, (sőt a jelentős teher, fáradtság miatt esetleg elsiklik fontos információk felett). Ez gátolja a jó működést, még hibás döntéshez-működéshez is vezethet.

A levelek kezeléséről – mint önálló témáról – fentebb már szó volt. Ha a döntéshozó személy az előfeldolgozást másra bízta – a levelezésnél már látott helyzethez hasonlóan –, akkor vagy elég alaposan algoritmizálnia kell a feladatot, vagy magával közel egyenértékű embert (embereket) kell erre az előkészítő feladatra tartósan alkalmazni, amely lehetőségek egyike sem szerencsés.

Általánosan is igaz az a gondolat, amit az „elárasztanak a levelek” címnél már érintettünk, nevezetesen, hogy a született döntésekből (a pillanatnyi, esetleg korábbi állapotokat és a döntést kapcsolatba hozva) a rendszer „tanulhat” is.

Nagy rendszer – részei kapcsolatban állnak egymással

A nagy rendszerekben sok gondot okoz, hogy helyes lenne egy információt egyszer (lehetőleg a keletkezés helyén és idejében vagy ahhoz a lehető legközelebb) megadni az elektronikus rendszernek. Ezzel szemben ma ugyanannak a vállalatnak/intézménynek meg kell adnunk nevünket, címünket, és sok adatunkat akkor is, ha már ezt ugyanazon cég más részlegeinél vagy más szerepkörben (vevőként, dolgozóként, betegként, adózóként, lakóként, kölcsönzőként stb.) már megadtuk. Gondolhatnánk, hogy az egyesített rendszerben minden adat csak egyszer forduljon elő, de egyrészt pl. független cégek rendszereire nehéz hatni, de még egy cég rendszerében is lehet arra indok, hogy adatokat vagy adatrészeket többszörösen tároljunk. Az is egy rendszerépítési elv, hogy lehetőleg minden

adat ott legyen, ahol a leggyakrabban használják. Bár számítógépek hálózatokon keresztül kommunikálhatnak, de ez drága is, lassú is (a helyi feldolgozáshoz képest), biztonsági problémákat is felvet (amelyek csökkentése szintén anyagi és idővesztéssel jár). Így a több földrajzi helyen / több alrendszerben használt adatok itt is, ott is indokoltan előfordulhatnak. (Pl. egy nemzetközi pénzügyi intézet árfolyamadatait nem egyetlen gépen tartják, hanem a számos pénzügyi fiókban, mert mindenütt szükség lehet rá, és így nem kell az esetleg nemzetközi hálózati átvitelre várakozni.)

EDI (Electronic Data Interchange azaz elektronikus adatcsere)

Annak a megoldása, hogy az adatot egyszer kelljen megadni, de az a részrendszerekbe mindenütt „automatikusan” beépüljön, az EDI. Valós – leginkább vezetői – igény az is, hogy ad-hoc módon valamilyen előre pontosan nem algoritmizált kérdésre lehessen minél előbb (és persze minél hitelesebb) választ kapni. Klasszikus módja, hogy a kérdező vezető beosztottjainak teszi fel a kérdést (klasszikus esetben ennél jobb megoldás nincs, hiszen egy nagy, akár kontinenseken is keresztülnyúló vállalat vezetői nem ismerhetik pontosan összes dolgozójukat), a közvetlen beosztottak ugyanezt teszik, továbbadva a kérdést, amelynek eljutása a válaszadóig és a válasz visszavitele lassú, esetleg torzításokkal, félreértésekkel terhelt folyamat. E feladat megoldására is az EDI kínál lehetőséget. Érdekes és hasznos alkalmazása az öntanuló rendszereknek (melyek a valós működés megfigyeléséből szerzik tudásukat), hogy az információ tényleges forrásának a felderítése velük automatizálható. Így a tanulási idő után a rendszer már pontosan tudhatja, hogy számára az adott információ hol jelenik meg, ezzel „rövidre zárható” a kérdező és válaszadó közötti idő-, tér- és hierarchiabeli távolság.

Táblázat- és/vagy adatbázis-beéptítés

A felhasználó által „jól (azaz úrlapszerűen) megfogalmazott” kérdések és a kérdésekre kapott válaszok elosztása, beépítése algoritmizálható, automatizálható, sőt erős szintaktikus megkötésekkel az információforrás kérdés (úrlap) nélkül is közölhet információt, azaz előírt mezőnevek/kulcsszavak használatával némi szabadsággal összeállíthat üzenetet/levelet, és azt átadhatja a továbbító rendszernek (formalevelek, jelentések, jelzések.)

E témakör legegyszerűbb esetének lehet tekinteni a terminálszerű számítógép-használatot, akár valódi terminálról, akár terminálemulációval megvalósított terminálról, akár „internet-úrlap” kitöltéséről van szó. Ezekben az esetekben a host/server által kiküldött úrlap kitöltése után az adatok „egyből a helyükre kerülnek”, vagyis beépülnek az előírt táblázat(ok)ba, adatbázis(ok)ba.

A vállalati rendszerek működését segítő alakultak ki a „csoporthoz tartozó szoftverek”, a „workflow-management” szoftverek. A forgalomban levők közül talán a legszélesebb szolgáltatásokat nyújtó megoldás az Oracle „Inter-office-document” rendszere. A levelezéssel kapcsolatban bizonyos szintű intelligens szolgáltatásokat az X400, X500 rendszerek nyújtanak.

Mivel a nagy tömegű adatkezeléssel és adatfelhasználással összefüggő gondok egyre inkább széles körben bukkannak fel várható, hogy e téren új eredmények születnek. Az új elgondolásoktól azt várjuk, hogy rájuk alapozva olyan új

szemléletet tükröző szoftverek fejleszthetők ki, jelennek meg, amelyek alkalmasak lesznek a vázolt problémák megoldására, az intelligens adat- (információ-) kezelésre. Feladata válogatja, elképzelhető, hogy egyes szituációkban a döntés e megoldások segítségével automatizálható, más feladatnál a döntési lehetőség és felelősség a felhasználóé marad, és a szoftvermegoldás csak segítséget, esetleg tanácsot ad (és annak magyarázatát, hogyan jutott e javaslatra).

Irodalom:

Marcel Holsheimer, Arno Siebes : Data Mining
ORACLE: Inter Office Documentation
IBM White Pages

Fejős László

A könyvtári tájékoztatás hagyományos és új formái

*Az MKE Olvasószolgálati Szekciójának továbbképzése
Kiskunhalason*

A fenti címmel tartott továbbképzés előadásai között, híven a címhez, a szakma képviselőinek tolmácsolásában felvonultak a könyvtári tevékenységek egyik legfontosabbikának, a tájékoztatásnak mind a hagyományos, mind pedig az új vonulatai és módszerei. Az Olvasószolgálati Szekció hordozta hagyományok mellett az egyesület legifjabb szekciója, az Elektronikus Könyvtári Szekció is képviselte a jelenbe oltott jövőt. A történeti vetület mellett helyet kaptak a könyvtárosképzés kérdései és felbukkantak a mindennapi gyakorlat problémái is.

Dr. Szabó Sándor, az ELTE TFK Könyvtár Tanszékének vezetője a tájékoztató munka történetét vázolta fel, a 16. századtól, a könyvnyomtatás kezdeteitől datálva a tájékoztató munka szükségességét és születését. Majd szó esett a tájékoztató eszközök fejlődéséről a bibliográfiák kialakulásától kezdve a kurrens eszközök első képviselőitől, a referáló lapoktól egészen a modern technikát hasznító CD-ROM-os és online bibliográfiái valamint teljes szövegű adatbázisokig.

Mészáros Anikó *Az információ társadalom fogadtatása Magyarországon* címmel tartott előadást, melyben századunk 50-60-as éveitől kezdődően számba vette mindazon írásokat, amelyek az információval foglalkoznak (annak fogalmával, használatával és hasznosításával), kitekintéssel a szociológia és a filozófia területére, rendszerezve az elméleteket, megállapításokat az információ és társadalom, az információ és kultúra témakörökben, elmélkedvén a globalizáció és a kultúratársadalom lehetőségeiről.

Dr. Nagy Attila egy immár négy éve tartó vizsgálat sorozat eredményei alapján számolt be az olvasói kérdések változásairól. A 15 nagyobb városi és megyei

könyvtárban végzett felmérés arra keresett választ, hogy hogyan és milyen irányban változott az olvasói érdeklődés, miben és mennyiben változtak a referenz kérdések, hogyan változtak a válaszadás módszerei, eszközei. A már évtizedek óta megfigyelhető prakticzálódás és kommercializálódás természetesen az olvasói kérdésekben is tükröződik. Egyre többen fordulnak a könyvtárakhoz mindennapi életükhöz szükséges kérdésekkel (hobby, közhasznú információ stb.). A válaszadás eszközeként természetesen egyre gyakrabban (1997-ben csupán 6%-ban, 1999-ben már 40%-ban) szerepel a számítógép.

Majd *Havas Katalin* élvezetes beszámolóját hallhattuk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületében folyó referenz munka szépségeiről és gondjairól. Megtudhattuk, hogy a nem kellően előkészített és kivitelezett technikai fejlesztés (pl. a számítógépes katalógus hiányosságai) néha inkább hátráltatja a tájékoztatást, mint segíti, s mily sokat tehet a tájékoztató könyvtáros azért, hogy az egyre türelmetlenebb, időzavarral felhasználó információigényének minél gyorsabb kielégítése mellett érzékeltesse a könyvtár maximális segítőkészségét, felkészültségét. Felfedeztette, hogy a könyvtár nem egyszerűen csak a gyors információhoz való hozzájutást segíti, hanem szakszerű információs bázis szakszerű szolgáltatásokkal és szolgáltatókkal, még akkor is, ha nem mindig egészen korszerű, s az új technika nyújtotta lehetőségek mellett annak hiányosságai számos bosszúságot okozhatnak.

Gellér Ferencné dr. a *Hagyományos eszközök és új lehetőségek a könyvtári tájékoztatásban* című rendkívül precíz előadásában az amerikai könyvtárakkal kapcsolatos kutatások alapján arról számolt be, mennyire megnövekedett a jelentő-

sége az aktív, differenciált és felhasználóorientált szolgáltatásoknak az eddigi passzív igénykielégítéssel szemben. Ebben és emellett egyre nagyobb szerepet játszik a könyvtárak együttműködése és elengedhetetlen a könyvtárosok egyre színvonalasabb munkája, melynek feltétele a jól átgondolt, összehangolt és korszerű képzés.

Örömmel hallottunk arról, hogy egy pár ezer lelket számláló Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kis községben, Gávavencsellőn milyen nagy erőfeszítéseket tesznek a könyvtárosok, hogy a lehető legjobb szolgáltatást nyújtsák a hozzájuk betérőknek. „A mi dolgunk az, hogy közvetítsünk” – mondta Pásztor Zoltánné, a könyvtár vezetője, s ezt minden lehetséges úton-módon és eszközzel igyekeznek teljesíteni.

A könyvtárosképzés problémái sem hiányoztak az előadások sokszínű palettájáról. *Ferenci Zsuzsa* a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán folyó könyvtári-informatikai oktatásról tájékoztatott minket, ahol a kétéves alapképzés (kétségfejlesztés, történeti, informatikai, könyvtártani és menedzsment kurzusok) után a hallgatók három szakirány közül választhatnak: könyvtáros, könyvtáros tanár és információs menedzser.

A Neumann János Digitális Könyvtár tevékenységét *Magyar Katalin* ismertette. A könyvtár projektjei: Digitális Irodalmi Akadémia, közhasznú közgyűjteményi adatbázis (URL-gyűjtemény), web-hosting szolgáltatás a nonprofit szervezetek számára. A Neumann-ház égisze alatt születő CD-ROM-ok: az idei Frankfurti Könyvvásárra készülő múzeumi CD-ROM és egy a nagyobb magyarországi könyvtárak adatait tartalmazó CD.

Pállné Bajnay Krisztina a könyvtári internetszolgáltatások bevezetésének előnyeit illetve veszélyeit ecsetelte, a mesehősöket juttatva eszünkbe: egyik szemünk nevet, a másik pedig sír a könyvtári internethasználatról elmélkedve. Az internet előnyeit nem szükséges hosszasan ecsetelni. A könyvtár keretein belül történő internetszolgáltatás előnye, hogy mindenki hozzáférhet a hálózathoz, így lehetőséget biztosíthatunk azoknak, akik más módon nem tudnák elsajátítani a világhálón való kalandozás technikáját. A gondokról sem kell sokat beszélni, hisz nap mint nap halljuk a szabadságjogok védelmezői és a korlátlan internet-hozzáférés ellenzői között folyó vitákat. A könyvtárakban is felmerül a kérdés: mindent engedjünk vagy ellenőrizzük, ki mit néz és tiltsuk, ha úgy látjuk jónak.

Dr. Töltéssiné Hegyi Zsuzsától arról értesültünk, hogy a Magyar Művelődési Intézet a közeljövőben helyet biztosít a nonprofit kulturális intézmények honlapjainak. (Elérhető: <http://www.mmi.hu>)

Végezetül az újdonságok egyik zászlóvivőjeként számon tartott Magyar Elektronikus Könyvtárat és szekcióját mutatta be Moldován István, az MKE Elektronikus Könyvtári Szekciójának vezetője.

Köszönet Kiskunhalasnak, a város vezetőségének és a könyvtár igazgatójának, *Varga-Sabján Gyulának*, valamint a könyvtár lelkes és segítőkész munkatársainak, hogy helyet biztosítottak a szekció programjának és felejtethetlenné tették számunkra ezt a pár napot.

Mészáros Anikó

Egy „bértollnok” jubileumára

75 éves Vekkerdi László

A címben szereplő kitétel – ki más? – Vekkerdi László szokta volt alkalmazni – saját magára. Szegény könyvtáros ő, élni meg kell, az írás hoz(hat) valamit a konyhára, írogat hát az ember ezt azt, bérért. De nemcsak ennyiben tekintette magát bértollnoknak Vekkerdi, hanem annyiban is, hogy bizony az ilyesféle embernek, akinek szüksége van a honoráriumokra, nemigen van módja válogatni. Meg kell becsülnie a felkínált lehetőségeket, azt kell írnia és oda, amit és ahová kérnek. Persze nem volt ez mindig így – mondom, ezúttal immár én. Vekkerdi nem bértollnoknak készült, később vált csak azzá. Eleinte (persze ez sem volt nagyon korán, nagyon ifjan), Vekkerdi tudománytörténész óhajtott lenni. Aki elolvassa a *Tudás és tudomány* című kötet (1994) első nagytanulmányát, egy a ma közismerttől teljesen eltérő Vekkerdivel ismerkedhet meg. Egy (viszonylag) ifjú professzorjelölt dolgozatát lapozgathatja, ellátva minden szakmai akribiával, bibliográfiával, teljességre törekvő dokumentációval, rafinálnál rafináltabb hivatkozásokkal, a szakma nehézsúlyúai számára elhelyezett allúziókkal és implikált vitatézisekkel stb. Aki ezt írta, lege artis tudós kívánt volna lenni. Persze lehetett volna. A szakma egyik elseje, nagydoktor, professor, tán még akadémikus is. Nem lett az, még csak a kandidátusságig sem vitte. Miért, ne kérjük, ne boncoljuk, tudható. Az a része legalábbis, ami a „világhelyzetre”, a korra-korszakra tartozik ebből a negatív eredményből. Vannak azonban akik úgy sejtik, más világban, más korszakban sem vált volna Vekkerdi „igazi” tudóssá. Bértollnokká vált volna mindenképpen. Olyan emberré aki – mint századunk egyik legjobb receptív elméje, beveszi magába a tudást a szinte mérhetetlen ismeretanyagot, feldolgozza azt hatalmas koponyájában, kapcsolatok és összefüggések szuperbonyolult gomolyagává alakítja, apória és problémakomplexumokká rendezi, hogy azután – hol itt, hol ott, hol ebben a lapban, hol amabban, felvillantson hatalmas és végtelen terjedelmű nem is ismeretanyagából, információs adattárából, hanem sokkal inkább félelmetes mikrotómiával lebontott, majd meg számtalan újrendezésre kész kategória-fogalom-ítélet-összefüggés konglomerátumából – valamit. Valamit, ami egy hosszabb recenzió, egy speciális kérdést tárgyzó esszé, egy vehemens vitairat, egy iskola, egy irányzat, egy kutatás projekt ismertetésekor, bírálatakor, bemutatásakor elmondható, leírható. Vekkerdi legfőbb műfajai ezek, a recenzió (nem Új Könyvek méretben), az esszé, a vitairat, leginkább tán a folyóirat-sorozat, tudományos irányzat (stb.) bemutatás, ám a műfaj kanonizált szabályainak szinte soha nem felelnek meg. Az ismertetések nem objektívek, nem elfogulatlanok, a bemutatások akár pamfletté is alakulhatnak (vagy mondjuk laudációvá), az meg kivált sokszor előfordul velük, hogy – teszem Braudel műve kapcsán – Wallerstein földbe döngölő bírálata ol-

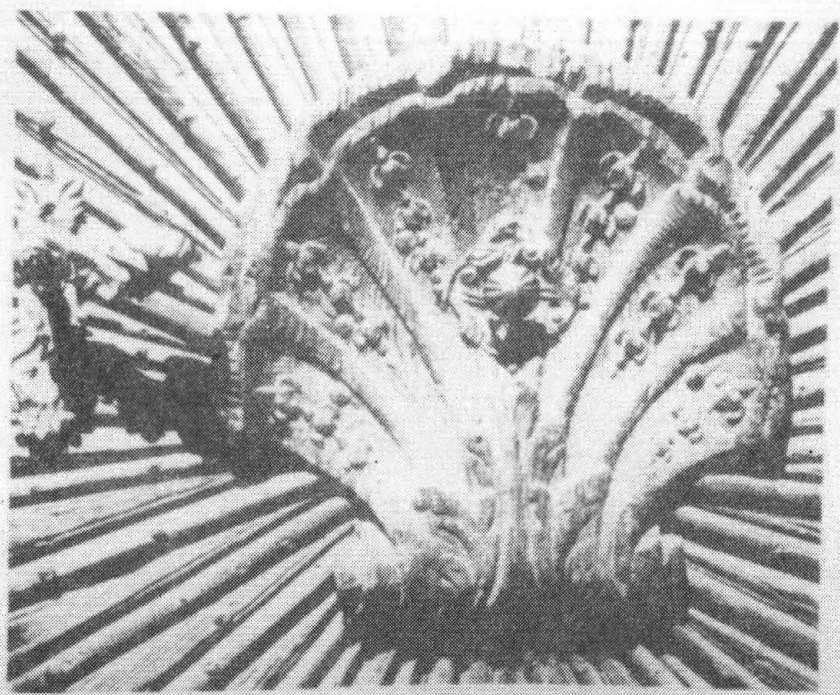
vasható, vagy – mondjuk – Németh László kapcsán Hornyánszky Gyula (ki az, aki e nevet még ismeri) a világméretű-rangú tudós kicikizése található, stb., stb., stb.

Bárhol „nyomják meg” Vekerdit, csodás újdonságok és még csodásabb meg-látások, vélemények, koncepciók dőlnek belőle, amelyeknek szinte csak ürüge, alkalmá, „véletlene” az épp penzumul kapott recenziós vagy esszétárgy, tárgykör. És hát éppen ezért tökéletes bértollnok Vekerdi. Oly mindegy neki is, az olva-sóinak meg kiváltképp, hogy szerető, baráti, tisztelő szerkesztők, avagy ungorko-dó hivatalnokok, lapkitöltésre vágyó bürokraták mire kérik föl. Bárminek a kap-csán képes és tud Vekerdi valami noch nie dagewesent mondani-írni, valami alapvető összefüggésre rámutatni, (ami alapvetővé persze csak akkortól válik, amikor alapvetőségének miben és milyenlétére Vekerdi rámutatott, cáfolhatat-lan intuícióval, és behozhatatlan erudícióval). Így azután persze egyáltalán nincs szükség arra, hogy Vekerdi óvja, védje magát, hogy csak legigazibb témáival fog-lalkozzon, hogy valami opus magnumra készülődjön, hogy szabályos dolgo-zatokat, traktátusokat, könyveket, monográfiákat ambicionáljon. Sőt! Vekerdi csak bértollnokként válhatott azzá, aki. Csak ebben a külsőleg megalázó, szel-lemileg béklyózottnak tűnő, anyagilag sanyarúan honorált státusban bontakoz-hatott ki az, aminek ki kellett a szó mélyebb, szinte-szinte már metafizikai értel-mében bontakoznia, a szellemi szabadságnak. Valami akár anarchikusnak is tűn-hető szabadság ez. Vekerdinek nem kell (hiába is kéne, zsigerileg képtelen rá) alkalmazkodnia tudományos etikettekhez, formákhoz és normákhoz, műfaji ka-nonizációkhoz, hivatkozási és megformálási illemszabályokhoz, irányzatokhoz és iskolákhoz, tárgykörökhöz, és lecövekelte kutatási tereumokhoz stb. Ő azután igazán azt írhat és mondhat, amit akar (vagy méginkább, amit rajta keresztül mondani kíván a daimónionja – persze a szó szókratészi értelmében). Az egye-temes tudomány bűvitalából fogyasztott Vekerdit immáron nem tarthatja, nem tartotta lenyűgözve sem Marke király, sem a cornwalli udvar, sem semmi. Így válhatott Vekerdi azzá, aki, és akinek párját nemhogy e kis országban nem talál-hatjuk, de messze földön is csak igen keveset. (E sorok írójának Karl Hillebrand jut az eszébe, Friedell vagy a még nem kanonizált, szinte a haláláig a teljes ismeretlenségnek örvendő, az összegyűjtött művek második dekádjának csak ma – vagy még ma sem – hozzáférhető írásait közreadó Dilthey.)

Egy zsenit köszönt e sorokkal a 3K jelen írása, ám egyúttal egy könyvtárost is. Mert Vekerdi László főfoglalkozását tekintve könyvtáros, az MTA könyv-tárának munkatársa (immáron persze nyugdíjban). Ráadásul olyan könyvtáros, aki – országos ismertséggel, akár botrányosnak is nevezhető, posztmodern érte-lemben überelhetetlen hírnévvel és ranggal is könyvtárosnak nevezi, írja és vallja magát. Ez pedig – oly mindegy, hogy szerénység vagy végtelenül rokonszenves gőg jele – igen sokat mondhat nekünk. Ilyen a könyvtáros, ilyen is lehet. Van ilyen könyvtáros is. Kolléga. És ezúttal persze nem(csak) arra gondolunk, hogy az akadémiai könyvtár gyarapítójaként Vekerdi legfeljebb csak Hamvas Béla fő-városi könyvtári vagy Bibó István KSH-béli gyarapítói munkájához hasonlót pro-dukált. Arra is persze. De főként arra, hogy ez a receptív lángelme – épp recep-tivitása okán – minta, példa, modell lehet mindannyiunk számára. (VK)

ÚJ FORRÁS

KOMÁROM MEGYEI ANTOLÓGIA 1972

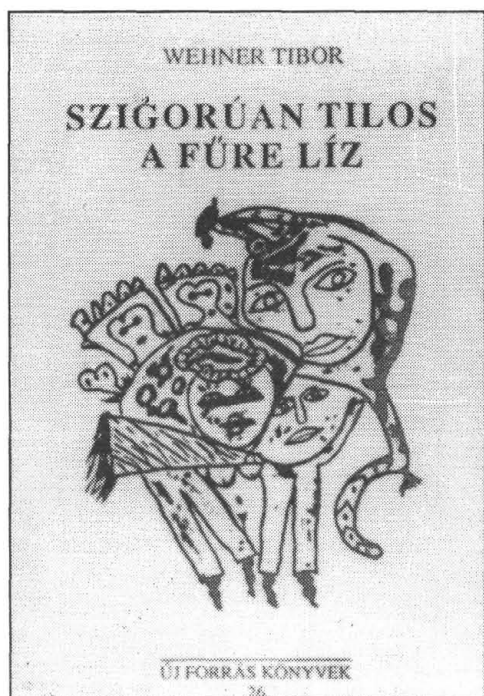

Dűlőnevek gyűjtése – csúcsszinten

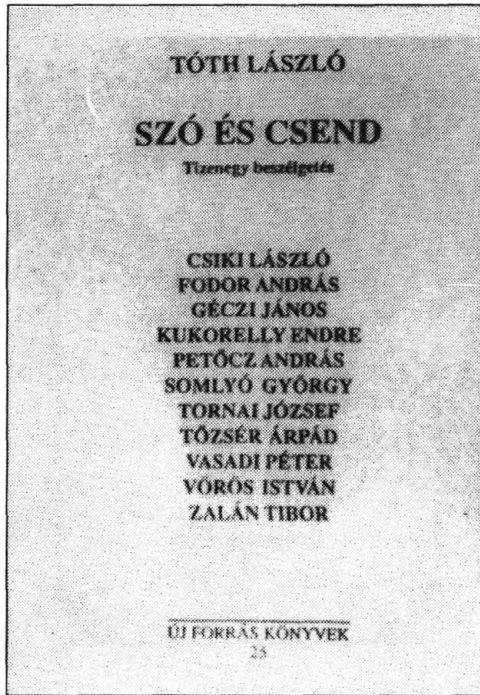
Monostori Imre Az Új Forrás vonzásában c. művéről

A nyelvészetnek, a nyelvtörténetnek, rajtuk keresztül a történelemnek, művelődéstörténetnek, a történelmi földrajznak – és még egy egész véka speciális diszciplínának egyik legmegbecsültebb, legfontosabb forrása, egyik legnélkülözhetetlenebb feldolgozó-gyűjtő műfaja az ún. dűlőnevekkel foglalkozó különböző dolgozatok garmadája. A tevékenységnek, mármint a dűlőnév-gyűjtésnek, feldolgozásnak, az eredmények közreadásának még sincsen szinte semmi becsülete. Gyengébb egyetemisták szokták nyelvészeti szakdolgozatul választani szűkebb pátriájuk dűlőneveinek gyűjtését. Ennél könnyebb munkát keresve se találhatnánk. Ki-ki hazamegy (amúgyis menne, szünetre, szülő- és családlátogatásra, otthonhagyott vőlegény, menyasszony felkeresésére stb.) fatornyos pátriájába és összeszed valamennyi, ott helyben persze közismert, közönségesen használt dűlőnevet, ezeket azután csoportosítja valahogy – és máris kész a szakdolgozat. Szakirodalomigénye a műveletnek szinte semmi, a „mű” csaknem magától, minden idő- és munkaráfordítás nélkül elkészül, beadható. Némileg hasonló a helyzet egy-egy nem klasszikus, igazi történelmi múlttal és aureával nem rendelkező folyóirat történetének feldolgozása esetén. Ha – mondjuk – egy vidéki irodalmi lap szerkesztője, főszerkesztője, a lap régi munkatársa, az elődök barátja és ismerőse, a belső pletykák és információk első kézből tudója csak egy kicsit is nekidurálja magát, szinte pillanatok alatt formás sajtó- illetve folyóirat-történeti monográfiát kerekíthet. A legfontosabb dokumentumok (alapító okirat, munkatársak listája stb.) megtalálhatók íróasztalának fiókjában, a lapszámok, szépen bekötve ott porosodnak dolgozószobája polcain, a sztorit ismeri, amire esetleg nem emlékszik, bármelyik idősebb kollégájától (sokszor akár feleségétől) megkérdezheti, azt is jól tudja, hogyan szokta előadni az eseményeket egy-egy ünnepebb szerkesztőségi ülésen, poharazgatás közben, az egész „történetet” csak egy kicsit kell „pofásítani”, irodalmibbá, történetibbé, szakmaibbá öblösíteni-stilizálni, és kész a számos szempontból hiányt pótló, hiteles és megbízható, a folyóirat iránt érdeklődők minden rendű és rangú képviselőjének átadható, ráadásul helytörténeti, művelődés- és köztörténeti, irodalom- és régiótörténeti szempontból (a sor még hosszan folytatható) megbecsülhetetlenül jelentős munka. Nos, ilyenféle munkát végzett, azazhogy – mint láttuk – semmiféle munkát nem, vagy alig végzett *Monostori Imre*, amikor közreadta *Az Új Forrás vonzásában* című könyvét. E sorok írója ezúttal e munka méltatására kíván vállalkozni.

E méltatás némileg módosítani fogja az előljáróban felvázolt, és egyáltalán nem humorisztikus képet. Mert általában azért a fentiek szerint szoktak alakulni a folyóirattörténetek, azoknak legalábbis van egy ilyen típusuk (eltökintenénk a

példák felsorolásától), ki-ki maga is tucatnyi ilyen munkát ismerhet). Monostori könyve azonban egészen más, és épp ezért érdemes felhívni rá a szakma figyelmét. Mindenekelőtt a könyv (monográfia? dokumentumgyűjtemény? visszaemlékezés? egy főszerkesztő levelesládája? napló? emlékirat? irodalomtörténeti traktátus? kultúrpolitikai esszé? vallomás?...) műfaja és stílusa kíván behatóbb elemzést. A műfaji meghatározás nemcsak bonyolultnak ígérkezik (ld. a fenti kérdőjeles felsorolást, amely korántsem teljes), de egyenesen megoldhatatlannak. Mert persze van Monostori könyvének egy katexogén folyóirat-történeti „vonala”. Annak rendje és módja szerint elmondatik benne, mikor és hogyan, miért és kik által keletkezett Tatabányán – épp harminc éve – a *Forrás* című „antológia”, hogyan alakult azután ez az idők jártával Új Forrássá, antológiából folyóirattá, kik voltak a gazdái, fenntartói, kik szerkesztették, kik dolgoztak bele rendszeresen és kik alkalmilag, hogyan változott-módosult a lap profilja, miként alakult recepciója (no nem hermeneutikailag, hanem amúgy hagyományosan, vagyis kik vették, kik olvasták, miként vélekedtek róla a mértékadó instanciák és a közolvasók) stb. Ez a folyóirat-történeti „vonal” legfeljebb annyiban különbözik a fent kigúnyolt folyóirattörténetektől, hogy sokkal pontosabb, korrektebb, ráadásul sokkal „szárazabb”, szakszerűbb is. Ezt az anyagot nem kellett „pofásítani”, „tupírozni”, sőt a szerzőnek vissza is kellett fognia magát, mivel az igazi csemegéket, a meglepetéseket és az olvasnivalókat nem ez a „fővonal” kínálja, hanem a bele- és ráépülő sok-sok „egyéb”. A folyóirat történetének feldolgozása tulajdonképpen csak váza, kerete és hordozója (mondhatnánk szubsztrátuma) ezeknek az „egyebeknek”. Mik ezek? Igen sokfélék. Mindenekelőtt talán remekbesikerült portrék: az alapító főszerkesztőé, *Payer Istváné*, a lap legjobb, legér-

dekesebb munkatársaié (Sárándi Józseftől Nagy Gáspárig, Pálos Rozitától a felejthetetlen nagyszerűségű Holló Andrásig, Fodor Andrástól Vekerdi Lászlóig, Wehner Tibortól Pörös Gézáig stb., stb., stb.). Ezek a portrék persze nem egy kaptafára készültek, akad köztük szabályos irodalomtörténeti arcképvázlat és szubjektív, szépírói alakrajz, életmű-összefoglalás és lényegkiemelő-lényegláttató profil, a szellemi-alkotói tartást-habituszt felvillantó összegzés és az emberi figurát megjelenítő-evokáló zsánerkép, pályáívet kikerekítő esszéisztikus alakrajz és mozaikkockákból összeálló „árnykép” stb. A folyóiratban és a folyóirat körül mozgó, alkotó, szerkesztő figurák impozáns galériája kiegészül a pártos majd kevésbé pártos főnökök, fenntartók, ál- és igazi cenzorok, támogatók és támadók, lelkesültek és intrikálók portréival. És ez a portrégyűjtemény önmagában is elegendő lenne ahhoz, hogy ne csak fontos ismeretekhez, de exquisit élvezetekhez is juttassa Monostori könyvének olvasóit. De még ennyivel sem éri be a szerző. Kínál, bőségesen dokumentumokat. No, nem az unalmas, közkeletű fajtából valókat. Ezek a dokumentumok (a megyei lap kritikája és az arra való reakció, Sárándi visszaemlékező, Monostorit és irányát vehemensen támadó cikke és vitacikke, a fegyelmi felelősségrevonások írásos lenyomatai, valamint a legfontosabb, legszenzációsabb, az 1984 októberében megjelent Nagy Gáspár-vers és annak hullámverése – idősebbek emlékezhetnek erre a valóban országos méretű visszhangot kiváltott szenzációra és botrányra, hősiességre és következményeire, erre a költői-szerkesztői „csodára”) a portrékhoz hasonlóan, át-meg-átfonják a történetet, együtt szinte már el is takarják, pazar ünnepi ruhává szöve-ékítve a kötetet, amelyből (à la Vörösmarty-versek) már szinte el is tűnt a test, a ruhát hordozó alak. Pedig erre a ruhára még készült sok csat, gomb, ékszer,

lánc, miegyéb. Monostori mestere a szituációjazoknak, az apró, de jellemző tények elbeszélésének, földidézésének, előadásának. Könyvéből életesen lép elénk a bányász- és munkásváros hangulata, „levegője”, miliője, e benne fortyogó indulatok kavargása, az irodalom beléletének lélegzetvétele, a szerkesztőségi munka – a századforduló nagy újdondász íróira emlékeztető – mibenlétének megérzőkítő ábrázolása stb. A Taine-i faculté maitresse és az ugyancsak Taine-i „jellemző kis tények” hihetetlenül gazdag tárháza a Monostori-könyv, amely egyszerre emlékeztet Fodor András halhatatlan naplójának lapjaira, és azokra a kanyargós „százelvesztésekre” amelyek oly nehezen megmondhatóvá teszik, miről is szól hát tulajdonképpen Vekerdi László egy-egy esszéje.

Monostori – tudjuk mindannyian – nemcsak az Új Forrás főszerkesztője, de a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár igazgatója is. A folyóirat-történet, kivált ha ilyen csúcsmínőségű, eleve kell hogy érdekelje a könyvtárosi szakmát. „Ezúttal az érdeklődést még felszorozza az is, hogy egy – immáron régóta – országos jelentőségű, az egyetemes magyar irodalom számára is igen sokat jelentő folyóirat egy könyvtár, egy megyei könyvtár bázisán épül és alakul. És persze erről is alapvető dolgok mondatnak el a könyvben, amely tehát számos okból lehet tanulságos a 3K olvasóinak.

*

Monostori Imre könyve szinte egyidőben jelent meg az Új Forrás idei hatodik, júniusi számával. Ez a szám azt az alcímet viseli, hogy „Vekerdi László hetvenöt éves”. Emlékszám, a folyóirat egyik legjellemzőbb, legnagyobb szerzőjének köszöntése, olyanok fejhajtása Vekerdi előtt, akik szintén a lap szerzői törzsgárdájához tartoznak. (Csak mutatóba néhány, önmagáért szóló név: Jókai Anna, Nagy Gáspár, Szállási Árpád, Tüskés Tibor, Pintér Lajos, Monostori Imre.) Ez az emlékszám mintegy megismétli, sajátos fekvésben, a folyóirat történetét. De egyúttal új perspektívákat is nyit. Magát Vekerdit parafrazeálva: mosolyogva behátrál a jövőbe. Ritka élmény a Monostori-könyvet és ezt a folyóiratszámot egyszerre és együtt lapozgatni. (VK)

FOR RAS

1

KOMÁROM MEGYEI ANTOLÓGIA 1969

